

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2022. október • XXXIII. évfolyam 10. (383.) szám

Ára: 330 Ft

Fotó: Komár Pál

- A kukoricafosztás hagyománya és néprajzi háttere
- Kiváló tudós, igaz bajai és remek tanár volt –
búcsú dr. Szegfű Lászlótól
- III. Béla bajai szobra – történet és jelképiség Kő Pál munkájában
- Búcsúzik a rendőrkapitány – interjú András István ezredessel

Tartalom

- „Ködös őszre vált az idő azonban,/ Török is már tengerit...” (Lex Orsolya írása)..... 3
- „Embernek lenni nehéz, de másnak lenni nem érdemes...” (Megemlékező írások dr. Szegefi Lászlóról)..... 5
- Díszoklevél átadó ünnepségek Baján (Jász Anikó összeállítása)..... 8
- Kő Pál: III. Béla király (N. Kovács Zita tanulmánya)..... 9
- Légibemutató Baján a 20. század elején (Sarlós István forrásközlése)..... 10
- A Tománovitsok sírja a Rókus temetőben (Jász Anikó írása)..... 12
- „Baján alapvetően rend van, de akadnak visszatérő problémák...” (Zalavári László interjúja András István ezredessel)..... 13
- „...mutatta ringó mozdulattal halálba járó őseit...” (Lex Orsolya színikritikája a Rábl Színpad előadásáról)..... 15
- A sherry és a tokaji. Lándzsatorés két classicus bor mellett (Pencz Rudolf írása. 1. rész)..... 17
- Családtörténeti mozaikok (Kunvári Krisztián írása)..... 20
- Újra a fedélzeten (Szünder Dezső receptje)..... 24

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Szám száma: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stílusztikai javításának jogát fenntartja!

Kínzó, kortalan kérdések

Mayer János

■ „*Forr a világ bús tengere, ó magyar! Ádáz Erynnis lelke uralkodik,/ S a föld lakóit vérbe mártott/ Töre dühös viadalra készíti. [...] Te Titusoddal hajdani őseid / Várába gyűltél, hogy lebegő hajónk/ A bölcs tanács s kormány figyelmén/ Állni-tudó legyen a habok közt/ Ébressz fel alvó nemzeti lelkedet!*” – írta Berzsenyi Dániel 1807-ben a nemzetet féltő aggodalommal az utóbb napóleonnak nevezett, akkor végtelennek tűnő háború kellős közepén. Akkor úgy látszott, hogy az a háború véget vet egy addig volt világnak, birodalmakat sodor el, és nagy kérdés volt, hogy a magyar nemzet hajója meg tud-e maradni a felszínen, vagy egy örvény a pusztulás végtelen mélységébe rántja.

Sok párhuzam vonható mai világunk és a vers megírásának kora között. A kor nagy háborúja akkor is jórészt határainkon kívül zajlott (Napoleon seregei csak kétszer, rövid időre léptek magyar földre), a nagyhatalmi konfliktusban a magyaroknak epizódszerep jutott csak. A háború hatását mégis megérezte az ország: sokakat soroztak a császári haderőbe, és persze a háború hihetetlen költségeit a pénz többszöri devalvációja révén (ma inflációnak mondanánk) végül az egyszerű emberekkel fizették meg. Akkor is volt olyan, hogy gazdasági szankciókkal (kontinentális blokád) próbálták térdre kényszeríteni azt az ellenfelet, amelyet a csatamezőn, pontosabban tengeren nem sikerült legyőzni, hogy aztán mindez éppen visszafelé süljön el. (Nagy-Britannia a nehézségek ellenére sem ment tönkre, a szankciót kijátszották, amiből újabb vérontás kezdődött.) Jutott a magyaroknak néhány dicsőséges pillanat (pl. a a lipcsei „népek csatájában” a huszárok nem vizsgáltak rosszul), a háború végkimenetele azonban nem ezeken múlt, és a lezárást követő nagyhatalmi osztozkodásban a hozzánk hasonló kis népeknek nem osztottak lapokat, Európa új politikai térképét akkor is a legerősebbek rajzolták meg, minket nem kérdeztek, mit is szeretnénk. És persze akkor is voltak, akik nagyot nyertek a háborún: a különböző hadseregek beszállítói (de sok új villa és kúria épült a felvert gabonárákból!) és persze a mohó győztesek, akik Európa és a gyarmati világ értékes területeire tehették rá a kezüket, évszázadokra meghatározva saját gazdagságukat és befolyásukat.

A világ ma is ilyen. Nem tudjuk, meddig tart még az orosz-ukrán háború, amely látványosan lokális konfliktus, valójában komoly nagyhatalmi érdekellentétet húzódnak mö-

götte. (Most úgy tűnik, egyhamar nem lesz vége.) Nem tudjuk, mi az igazi nemzeti érdek, hogy „kis bárkánkat” ne sodorja el az óriás tengerjárók által keltett hullámok valamelyike, és azt sem, hogy egyáltalán mi a helyes irány. És sajnos azt is tudjuk, hogy a lezárás, a béke megteremtése sem elsősorban rajtunk múlik, de ettől még mi is megfizetjük az árát – már most is. A „háború kutyaí” most is bőven találunk zsákmányt, és ne legyenek kétségeink, sokaknak ma is remek üzlet, ami történik – de nem mi vagyunk ezek a nyertesek.

Egyelőre nagy kérdés, hogyan vészeliük át az ideit telet (mennyi lesz a fűtésszámlánk, hogy küzdünk meg az inflációs árakkal, miről kell lemondanunk), de ennél is izgalmasabb: vajon *hány ilyen nehéz telünk lesz még?* Láttunk már háborúkat évtizednél is tovább tartani (lásd fentebb), egy-két év után lokális konfliktusokból globális összecsapássá szélesedni (pl. a világháborúk), valódi befejezés nélkül átmenetileg lezárulni (Korea, Ciprus, Koszovó stb.), meg olyat is, amikor a hadviselő felek még több ember és még több hadianyag bevetésétől remélték a döntő győzelem kiharcolását és/vagy az ellenfél összeroppanását (első világháború). Mindegyiknek ugyanaz volt vége: még több áldozat a harctereken, és még több nehézség a hátszágokban, amelyekbe országok rokkannak bele. Márpedig amikor ma az egyik fél emberek újabb tömegeinek mozgósításával, eddig nem használt fegyverek bevetésével próbál döntő fordulatot elérni, a másik külpolitikai szótárában pedig kizárólag a *megleckéztetés, a térdre kényszerítés, kivéreztetés* szavak szerepelnek a megoldás receptjeként, addig sok jóra nem számíthatunk.

Egyelőre szó sem esik engedményekről, kölcsönös kompromisszumokról, és a „béke” kifejezést csak olyan feltételek meglétével összekapcsolva emlegetik, amelyeknek rövid távú elérésére fikarcnyi esély sincs. Így aztán alighanem elkészülhetünk arra, hogy azok a gazdasági nehézségek, amelyek egy része már hozzánk is begyűrűzött, folytatódnak, sőt újabbak jöhetnek hozzájuk. Ezért továbbra is kérdéses, hogy – egyéni, közösségi, társadalmi szinten – talpon tudunk-e maradni, leküzdhetjük-e a problémákat, és milyen áron. Pedig volt (és van) itt már klímavészhelyzet, covid-járvány, ami eddig is alaposan felborította az életünket, de úgy tűnik, újabb erőpróbákra leszünk kényszerítve. Egy egészen ősi kérdés azonban ide kívánczik: *cui bono, seu cui prodest?* ■

Ködös őszre vált az idő azonban, / Török is már a tengerit...

Lex Orsolya

■ A kaláka kifejezés talán még manapság sem ismeretlen teljes mértékben a vidéken, falvakban élő idősök, felnőttek számára, ám a nagyvárosi fiatalság feltételezhetően már jobbra csak az iskolában, érintőlegesen, valamely tananyag kapcsán hallhat felőle. Ennek oka roppant egyszerű. A második világháború következményeinek hatására lezajló társadalmi, jogi, gazdasági, politikai átrendeződés a hagyományos paraszti világ felbomlását eredményezte, s ezzel együtt a parasztság hagyományos szokásrendje, ünnepek és hétköznapi alkalmi, a jól bevált intézmények, szerveződési egységek is megbillentek.

A társas munka fogalmát még ismerjük, de egészen más alapokra helyezve találkozunk vele, mint elődeink. De mi is az a kaláka? A kaláka szó olyan társas munkát jelöl, mely esetében egy közösség tagjai, vérségi, vagyoni, lokális alapon szerveződő csoportja egy másik közösség (család, helyi intézmény) számára (és most jön a lényeg!) szívességből, kölcsönösségi alapon munkát végez.

Fontos volt még az a tény is, hogy a munka valamely szórakozási formával is összekapcsolódjon, ami lehetett mese, tánc, muzsika stb. A kalákában résztvevők bármikor visszahívhatják a munkájukkal megsegített társukat, amit mindannyian íratlan szabályként, kötelességgként tartanak számon. A szórakozás azért kap e szerveződésben kitüntetett szerepet, mert a munka önkéntes alapon zajlik, így afféle „azonnali kárpótlás” a jelenlévő segítők számára. A fenti jellemzőknek is köszönhetően a kalákát az egyik legtermelékenyebb munkaszervezeti formaként tartották számon. Persze a hatékonyság legfőbb oka az, hogy egymást jól ismerő közösség lévén a hanyag, rest munkavégzőt *megszólja*, s végső esetben nem is *segíti vissza*. A családok ezért úgy választanak kalákába menőt, hogy az rájuk szegyen semmiképpen ne hozhasson, így a legkülönb, legdolgosabb tagot igyekeznek küldeni. Az ilyen jellegű társasmunkák esetén a szervezését, a különböző feladatok megosztását maguk a résztvevők végzik, ami a konkrét feladathoz még hozzájáruló apróbb, ám lényeges munkafolyamatokkal együtt, a kölcsönös visszasegítés rendszerét is figyelembe véve igen komoly szervezést és bizonyos fokú közösségi homogenitást igényel. A hagyományos értelemben vett kalákamunka nem ismeri a hatalmi viszonyokon alapuló munkaszervezést.

A munkát végző közösség szerveződésének célja szerint kisebb-nagyobb csoportokba

rendezhetők a különböző társasmunkák, ám ezek teljesen mereven nem kezelhetők. A házépítésre, kútásásra, disznóölésre, aratásra, takarmánybehordásra szerveződő csoportosulásokat a gazdasági szükséglet hozza létre, hiszen egy adott család munkaeje kevés lehet ezekben az esetekben. *Jankó János* néprajzkutatótól tudjuk, hogy Koltaszeg magyar falvaiban, ha valakinek sürgős munkája volt, meghívta szomszédait, atyafiat, sőt az egész falu népét, akik együtt, ingyen végezték el a munkát. Voltak arató, kaszáló, gyűjtő, szántó, trágyázó stb. kalákák.

A fonás, kukoricafosztás olyan társas munka, mely munkafolyamat közben a szórakozásra való igénynek is eleget lehet tenni, így ez esetben már inkább a szórakozás miatt társulnak a munkás kezek. Gyakori volt, hogy ugyanannak a munkafolyamatnak az elvégzésére, kiváltképpen a lányok és asszonyok, társaságot alakítottak, előre megbeszéltek helyen összejöttek, és ugyanazt a munkát, egymástól függetlenül, mégis közösségben végezték.

Az ilyen munkatársulások idejét elsősorban a hosszú téli esték jelentették, amikor a sokszor csöppet sem szórakoztató tevékenységet társaságban sokkal kellemesebbé teheték. Ezekben a munkavégző társas összejöveteleken nemcsak a munkát végzők voltak jelen, hanem a szórakozási alkalom odavonzotta a legényeket, férfiakat is, akik részint a társaságba bekapcsolódva maguk is kellemesebbé teheték estéiket, részint pedig a munkavégzők szórakoztatásáról gondoskodtak. A munka és szórakozás összefonódása, a kellemes időtöltésre való törekvés a társas munkák egyéb formáinál is megtalálható, de annak fokozottabb érvényesülésére a saját érdekű munkatársulás adott leginkább lehetőséget. A szórakozás lehetősége a társasmunkák szerveződésének egyik lényeges szempontja, de míg a közös érdekű, vagy a segítségre rászoruló részére végzett munkáknál a szórakozást háttérbe szorították, vagy a munka elvégzése utánra korlátozták a munkavégzés erkölcsi szabályai, addig a saját érdekű társasmunkáknál – éppen a saját célra ter-

Kukoricafosztás kalákában

melés miatt – a társas összejöveteli jelleg nagyobb mértékben juthatott kifejezésre. A saját érdekű társas munkáknál nem is mindig a munkavégzés, hanem a társas összejöveteli forma az elsődleges, a közösséggé szerveződés fő célja sokszor a társasélet, társadalmi érintkezés szokásainak gyakorlása, melyhez a közösségben végzett munka a szervezeti keretet biztosította. Ez főképpen a fiatalság számára volt nagyon jelentős. A közösségi munkákkal járó társas összejövetelek társadalmi szerepe az volt, hogy a fiatalok megismerjék egymást, a szülők kiismerjék a fiatalokat, alkalmat teremtsenek a párválasztásra, s a fiatalok felkészülhessenek a házasesetre. A társasmunkákat a hozzájuk kapcsolódó társas összejöveteleknek ez a társadalmi jelentősége avatta évszázadokon keresztül a falvak lakói társaséletének egyik legfontosabb részévé.

Az emberi élet fordulóihoz (lakodalom, sírás, keresztelő, halottvirrasztás) köthető szokások szintén igénylik a közösség bevonását, ám ilyenkor főképpen rituális szempontú, rituális célokat szolgáló a társulás.

A negyedik típus abban különbözik az előző háromtól, hogy a munkatársulás valamely külső, a közösség felett álló szervezőerő hatására jön létre (községi, egyházi feladat). Szamoszszegen például árvízveszély esetén közös munkára kivonult a falu lakossága „*töltést fejelni*”. Saját zsákjaikat vitték, s azokat földdel megrakva elhelyezték a veszélyeztetett gátszakaszon. Amikor a víz leapadt, mindenki ment a zsákjaiért, kiürítette belőlük a földet, s a zsákokat hazavitte.

Az idő múlásával, s a hagyományos paraszti közösség felbomlásával a fenti feltételek

egyre kevésbé vannak jelen, ezért az efféle, társaságban végzett munkák háttérbe szorultak. Bizonyos vidékeken, ahol zártabb, kisebb közösségekben élnek, szerencsére találkozni még ezen közösségi intézmény valamikori, eredetihez közel álló formájával.

Fél Edit néprajzkutató a társaságban végzett munkák között aszerint, hogy az elvégzendő munka milyen munkaszervezeti formát kíván meg, három csoportot különböztetett meg: a *közös vagy osztatlan munkák*, mint amilyen például valamely nagy teher szállítása közös erővel, az *elválasztott vagy egymás mellé helyezett munkák*, amikor egyesülve, egy cél érdekében, egyidejűleg, ám külön-külön végzik a munkát a társaság tagjai, és a *megosztott vagy specializált, de összetartó munkák*, mint amilyen például a kőműves és a számára maltert keverő segítőjének munkája. Aratásra pedig a kaszás vitt marokszedőt és kéveket, hárman alkottak „egy kaszát”, munkakörök szerinti szervezésre nem volt szükség.

A társas munka elnevezése vidékenként más-más változatban élt; Bácskában például a *móva* volt használatban. A gazda kaláka idején a ház elé zászlót vagy zöld gallyat tűzött, vagy megbízott valakit, hogy a mívát hirdesse ki a faluban. Munka után enni-innivalóval kínálták meg a mívásokat, azután a fiatalok tánca perdült.

A népi élet fent említett társas összejövetelei tehát rendkívül színes, vidékenként változó, funkció tekintetében mégis egységes képet mutattak, s mindig függték a gazdasági évkör aktuális tennivalóitól.

Az őszi beálltával, a termények betakarításával az ezzel kapcsolatos kaláka-munkák is megkezdődtek. A szüret, a kukoricafosztó, a silótaposás, a napraforgóverés, disznóölés majd tél közeledtével a fonó hívogatta közös munkára a falubelieket, összeszokott kalákaikat.

A kukorica az egyik legfontosabb takarmánynövényünk, mely igen sokoldalúan hasznosítható, szemtermése fontos abraktakarmány, de emberek is fogyasztják. A kukoricatöréshez a kocsik oldalát deszkákkal megmagasították, abba dobták, szórták a letört csöveket. A földekről hazahozott (csumás) kukoricát leöntötték *garnadába*, azaz nagyobb halomokba az udvar közepére, esős időben zárt helyre, például a fészerbe, és megkezdődött a *fosztás*, más néven a *tengerihántás*, *máléféjtés*, Székelyföldön egyszerűen a *bontó*. A bontással lehetőleg aznap kellett végezni, hiszen a megázott kukorica penészedésnek indul. Ha pedig száraz helyen tárolták volna sokáig halomban, akkor hamar megjelentek volna a rágcsálók.

Volt, ahol a rokonság dolgozott együtt, és volt, ahol hívták az összeszokott kalákát az al-

kalmi társas munkára. A csőről letépték a *csuhét*, amit később kosárfonásra, szőlőkötésre használtak. A lefosztott kukoricát padlásra, góréba hordták. A tevékenység igen jó hangulatban zajlott. A fiatalok meséltek, énekeltek, udvaroltak. Ha üszkös, fekete kukoricát találtak, nevetések, sikongatások, tiltakozások közepette összekormozták egymást, ha piros szeműt talált a lány, akkor azt mondták, hogy a következő évben férjhez megy. Játékos és jósló jelentősége is van a talált piros csőnek: ha a legény el tudja venni a lánytól, természetesen csak csókért adta vissza. Az a lány, aki 3 piros csövet talált, abban az évben férjhez megy, de a piros csövekből tréfásan jósólnak a születendő gyermekek számára, sőt jó szerencsére és a jó termésre is. A jósló praktikák egyike Arany János *Tengerihántás* című balladájából is ismeretes: „Szaporán, hé! nagy a rakás; mozogni! Nem is illik összebúva susogni./ Ki először piros csőt lel,/ Lakodalma lesz az ősszel.”

A fosztóbéli vidám estéről több vidékről is ismeretesek adatok. Vas megyében a szomszédok, környékbeliek, tizen-tizenöten is összejöttek, „*Ott aztán vót cirkusz, mikor találtak egy-egy üszkös kukoricát, az jó fekete, avval jó kikenték a lányokat. Úgy kikenték sokszor, hogy ölig vót kimosdani.*”

Gömörben előfordult, hogy hívás nélkül mentek, ha meghallották, hogy valahol kukoricafosztás van. Nóta és tréfalkozás mellett dolgoztak. A háziaktól főtt kukoricát kaptak, és tréfából üszögös kukoricával kengették egymást. Kalotaszegen októberben kezdték a máléhántást. A szárad elején még elevenen élt a mesélés. A legények *üszkös* (gombabetegségtől megfeketedett cső) kukoricával *becsumázták, beüszkölték* a lányokat. Aki ezen a vidéken piros kukoricacsövet talált, mehetett lefeküdni, aznap már nem kellett tovább dolgoznia.

A kalotaszegi inaktelkén azt játszották, hogy a kukoricahajat egymás fejére tették. Ilyenkor mindenki a fejéhez kapott, hogy nem az ő fején van-e a *gólyafészek*. A háziasszony szilvát, almát, diót, főtt kukoricát, sült tököt adott a segítőknak.

A közösségi fosztók alkalmával előfordulhatott, hogy *maskarások, alakoskodók* lepték meg a szorgalmasan munkálkodók csoportját.

A közös munka sok élményt adhatott

A néprajztudomány *alakoskodónak* nevezi azokat, akik valamely állított, mozdulat és arcjáték, esetleg álarc segítségével valakit vagy valamit megjelenítenek. Az alakoskodás célja sokféle lehet: mágikus cél, melynek segítségével az őseket, szellemeket, istenségeket jelenítettek meg (már az ókorban, de talán korábban is) vagy egyszerű szórakoztatás. Akármelyikre is tekintünk, bizonyos, hogy az alakoskodás a színjátszó tevékenység előfutárának tekinthető. Az alakoskodók táncolhatnak, különböző mágikus cselekvéseket, némajátékokat, dramatikus cselekvéssort adtak elő. E játék rituális mivolta az idők során feledésbe merült, s később már a tréfás felvonulás, a jelenlévő szórakoztatása került a fókuszba.

A fent említett kukoricafosztáskor felbukkanó alakoskodók megjelenéséhez sem kapcsolódott már rituális cselekvéssor, a beöltözött maskarások színjátékszerű fogásokkal igyekeztek szórakoztatni a fosztókat. Ilyen, fosztóban megjelenő alakoskodó figura lehetett a *részeg ember és felesége* (általában a nő szerepet is férfi alakította), *állatalakoskodók*, például kecske, medve, kutya. Hajdú-Bihar megyében legények egy csoportja *csűrhet járt*. Ami annyit jelentett, hogy az ifjak közül valaki a kondás szerepét töltötte be, a többiek pedig afféle *csűrheként* (a csűrhe olyan disznók őrzési egysége, mely a kondával ellentétben naponta hazajár) egy arra leginkább alkalmas pillanatban megrohanták a kukoricát, mellyel a fosztók dolgoztak. A lányok persze csövekkel dobálták a váratlanul (igazából nagyon is várt) megjelent *csűrhe* legénytagjait, akik pedig arra törekedtek, hogy a kukoricahéjon alaposan meghempergessék, megölelgessék a lányokat.

Balassa Iván néprajzkutató szerint a kukoricafosztás az egyik leghosszabb életű munkaszokásunk volt, amelynek hagyományai még a huszadik század derekán is elevenen éltek. ■

„Embernek lenni nehéz, de másnak lenni nem érdemes...” Dr. Szegefű László (1942–2022) emlékére

■ Életének 80. évében, 2022. augusztus 22-én váratlanul elhunyt *dr. Szegefű László* történészprofesszor, a Szegedi Tudományegyetem Pedagógusképző Kara (korábban Juhász Gyula Tanárképző Főiskola) Történettudományi Tanszékének vezetője, a magyar középkor történetének elismert kutatója. A bajai születésű tudós és oktató városunkhoz mindig ezer szállal kötődött: számos tanulmánya jelent meg bajai kiadványokban (így lapunkban is), egyik szerzője volt a *Baja története a kezdetektől 1944-ig* c. monográfiának, a heraldika gyakorlott szakértőjeként a rendszerváltás után ő tervezte több környékbeli település (pl. Gara és Csátalja) címerét is. 1987-ben megvédett kandidátusi értekezésének (*Baja és birtokosai a középkorban 1323–1526*) témája is szülővárosa történetéhez kapcsolódott.

Baján, a III. Béla Gimnáziumban ő is *Gergely Ferenc* tanítványai közé tartozott, és abból az 1960/61-ben érettségiző évfolyamból – egyben a legendás „Gergelyszakkörből” – rajta kívül két másik, utóbb országos hírnevet szerző történész (*Izsák Lajos* és *Hajnóczy Gábor*) is kikerült. Gergely tanár úr mellett főképp osztályfőnöke, egyben magyartanára, a kiemelkedő tudású *Keszthelyi György* volt rá szemléletformáló hatással. A kitűnő érettségit követően a szegedi egyetemen – rövid gyógyszerészeti tanulmányok után – 1967-ben történelem-olvasz szakon szerzett diplomát, majd 6 évig az egyetemi könyvtárban dolgozott. Tudományos pályáján főképp *Karácsonyi Béla* indította el, az ő hatására fordult a középkortörténet kutatása felé.

Tudományos és oktatói munkássága Szegedhez kötődik; 1973 óta tartó oktatói pályája során építette fel a tanárképző főiskola történettudományi tanszékét, tanárok ezreit útnak indítva. A szegedi egyetemen működő nemzedéktársai, *Kristó Gyula*, illetve a szintén bajai származású *Makk Ferenc* mellett meghatározó tagja volt a „szegedi középkorász iskolának”, amely a medievisztika sajátos irányvonalát képviselte. Szegefű László fő kutatási területe a középkori magyar vallás- és egyháztörténet, Szent Gellért élete és munkássága volt, de helytörténettel és címertannal is foglalkozott. Kezdeményezésére indult el a főiskolán a *Belvedere Meridionale* folyóirat, amely tehetséges hallgatók számára nyújt

publikációs lehetőséget. Több magas kitüntetés birtokosa és számos tudományos szervezet tagja volt. Oktatói felfogásáról egy interjúban a következőket nyilatkozta: „...a cél valójában az lenne, hogy a történelmet minél közelebb a maga valóságához, valóságtartalmához megismerni, mert ez vezethet el oda, hogy értékelni tudjuk a múltunkat, és hogy ez a múlt-értékelés egy olyan komoly talaj, bázis lesz, ahonnan ki lehet tekinteni a jövő felé, akár célmeghatározó, akár cselekvési irányba.”

Szegefű Lászlót kívánságának megfelelően szűk körben, a bajai Kálvária temetőben 2022. szeptember 2-án helyezték örök nyugalomra szülei hamvainak közvetlen közelében, Szegeden szeptember 8-án búcsúztatták. Emléke előtt olyan összeállítással tisztelgünk, amelyben szót kap egy egykori iskolatársa, főiskolai tanítványa és munkatársa is, így munkásságáról és kivételes emberi tulajdonságairól is képet kaphatunk. Szerkesztőségünk ezúton őszinte részvételét fejezi ki az elhunyt családjának, nyugodjék békében! (M. J.)

Zomborcsevics János (*Szegefű László osztálytársa a bajai III. Béla Gimnáziumban*)

Quosque tandem abutere patientia nostra? Nem fog már visszaélni a türelmünkkel, és a disputa is végleg elmarad, nincs vita, „et non est vita”. Mindnyájan tudjuk, hogy a révést meg kell fizetni, aki túl nagy árat kér az útért, egy egész életért. Beült a vén Charón ladikjába, és kikötött a Styx túlsó partján.

Dr. Szegefű László meghalt. A gimnáziumban osztálytársak voltunk, magam vele jó barátságban is. Osztályfőnökünk nevelési szándékából valamit magunkkal vittünk, Laci talán többet is, mint mi, többiek. A diák nem számár, mert az ő bölcsessége az, hogy amit nem tud, abban nem kételkedik – mondta sejtelmesen –, azonban magukhoz méltó volna, illene, hogy abban is kételkednének, ami biztosnak látszik, átgondolva többször is, és vitatva, mások bölcsességét is meghallgatva, mert csak így találhatnak válaszokat a „miért?”-tel kezdődő kérdésekre. – Egyetemre Szegedre került. Gyógyszerésznek készült, de tanár lett az iskola, a diákok, hallgatók szerencsésére, és a magáéra is. A szolgálat etiká-

Szegefű László (1942–2022)

jának mércéjével mérve a szolgáló társak irányában jó barátság, a segítőkészség, a reneszánsz óta nem divatos adottság birtokában volt. Örömet lelte a munkában, szakmája hivatása is volt. Szerette azokat, akik tanították, és szerette azokat, akiket érdemes volt tanítani. Természetéhez, még inkább habitusához illenek *Váci Mihály* szavai az alkotásról: „*Tenni és írni csak úgy érdemes – nem vární, hogy az lesz az érdemed. Csak a küzdés gyönyörére; míg nincs... Nem is a mű kell, csak a küzdelem.*”

Vallotta: a lehetőségeket nem kívülről kell várni, azokat meg kell teremteni, és ez ütközésekkel járhat, amelyben a legfontosabb a szellem becsületessége és az önmagunkhoz való hűség. Búcsúzni egy nagyra becsült ember szellemétől olyan, mint megválni a mozgástól, változásoktól, színektől, hangoktól; nagyon nehéz, mert azt jelenti, az a gondolkodó elme nincs többé, a tanítványok nemzedékeit oktató, tanítómesternek bizonyító, szemléletet formáló nevelő. A „nagyra becsült” jelzőt szeretném úgy érteni, hogy a családjában is – felesége, *Kati* szintén bajai lány – a kölcsönös megbecsülés és tisztelet alapján éltek, nem kellett külön hangsúlyozni a szeretetet, mert az valahogy köztük lebegett, vagy ők lebegtek abban. Gyermekeik – fiuk és lányaik – is úgy nőttek föl, hogy számukra az ilyen élet valahogy magától értetődő

volt, nem kellett a személyes tisztelet és tisztességet nevelési módszerrel külön rájuk kényszeríteni, unokáik is (hét) ilyen életben „fuldokolnak” – hála Istennek –, mert ez sokkal szebb és nagyobb örökség bármilyen anyagi javaknál.

A „szintén bajai” kifejezésen pedig értem, hogy a tanár úr – még ha Szegeden élt, dolgozott, alkotott is – lélekben mindig bajai maradt, most már „*sub specie aeternitatis*”, az örökkévalóság jegyében. Mindnyájunk számára Major Máté, a Baja iránt elkötelezett akadémikus azt írja: „...a lokálpatriotizmus nemes emberi érzés és tudat, nem elfogultan, hanem a valóság helyes szemléletének érvényesítése.” Gyerekkorunkban úgy rajzolódik belénk szülőhelyünk – a szoba, az épület, az utca-tér, a település – fizikai és pszichikai képe, hogy azt semmi sem tudja kitörölni emlékeztünkünkől. Szegfű tanár úr a *Baja története a kezdetektől 1944-ig* című könyvben található értekezésén átsüt az az elkötelezett szándék, mintha minden bajainak kötelező volna tudni minden részletet a város történetében. A könyv jegyzeteiből kitűnik, hogy minden történelmi eseményt, az összes elérhető, megismerhető és bizonyító forrásból merítve adja közre. Ezt a könyvet dedikálva nekem is adta.

A nagyon régi, klasszikus görög iskola módszerére emlékeztető beszélgetéses tanítás-tanulás volt a minta a munkájában. Az erisztika, a vitatkozás művészete, tudománya nagyon sokat veszített halálával.

Laci! Keresem a szavakat, gondolatokat, hogy az osztálytársak, kollégák és tanítványok, de mindnyájunk nevében, akik ismertünk, elköszönjek Tőled. Úgy jártunk, mint Orpheusz: hátranéztünk, és örökre elvesztettünk. A kötelező tiszteleten túl tiszta örömmel emlékezünk Rád. *Requiescat in pace!* – nyugodj békében!

Filákovity Hedvig (Szegfű László egykori tanítványa a szegedi főiskolán)

Meghalt Szegfű tanár úr! Valami vigasztalót, valami lélekemelőt kellene most írnom búcsúzóul, és magasztalni tudós tanári tevékenységét, de csak az emberre tudok gondolni, és egyszerű, hétköznapi dolgok jutnak eszembe róla: a szegedi Hámán Kató utcai (*ma: Szent Ferenc utca – a szerk.*) töri tanszék, az általa tartott magyar középkortörténet-előadások, a szemináriumi órák és az azt követő találkozások az alvégi Mátyás Vendéglőben... Jókedvű diáktársaság, hangos nevetés és jóízű beszélgetések.

Szeretett a tanítványai között lenni, és mi is élveztük a vele töltött idő minden percét. Sokat beszélgettünk történelemről, politikáról, mindenről, de legfőképp az életről.

Sokszor csak ő beszélt, és derűsen hallgattuk humoros anekdotáit, bölcs gondolatait, mert lenyűgözött tudása, műveltsége és egyéniségének sokszínűsége.

Tudtuk róla, hogy érettségi után gyógyszerésznek készült, és otthagytta a „patikusi pályát”, mert a bölcsészkaron a történelem-olasz szak jobban vonzotta. Tudtuk róla, hogy bélás diákként elolvasta Rejtő Jenő összes művét, és életének nehéz pillanatain gyakran átsegítette Rejtő sajátos humora, tőle idézett egy-egy szójátéka. Tudtuk róla, hogy egyetemi éve alatt és utána is sokat köszönhetett tanárának, később kollégájának, dr. Karácsonyi Bélának, aki 1973-tól a JATE Könyvtárának igazgatója volt. És ahogy Karácsonyi Béla támogatta tehetséges tanítványait, Szegfű tanár úr is ugyanúgy segítette diákjait (különösen a bajai származásúakat!) és a nála szakdolgozó hallgatók munkáját.

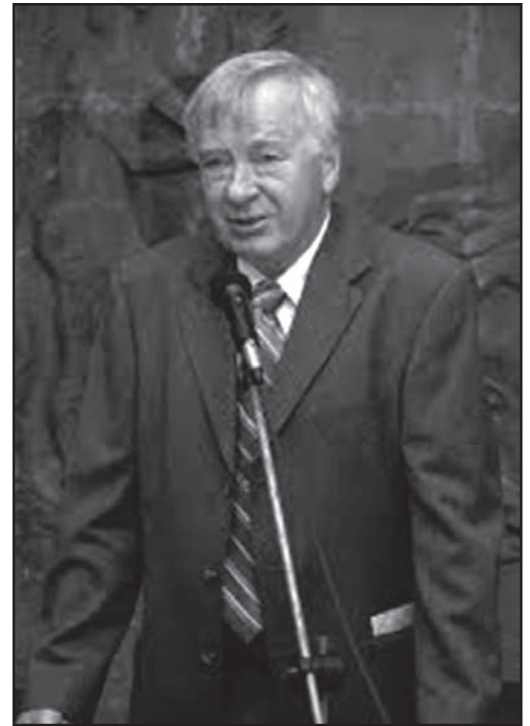
És hogy fiatalként mit kaptunk még tőle? Egy személyes vallomással szeretném zárni visszaemlékezésemet. 1983-ban magyar-országi szakosként kezdtem el a főiskolai tanulmányaimat a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán, és első év után szerettem volna magyar-történelem szakra átmenni, ami az 1980-as évek első felében szinte lehetetlen volt. A szakváltáshoz tőle kaptam segítséget, ő biztatott, így azt, hogy történelemtanár lettem, neki köszönhetem.

Megtanított küzdeni, erősnek lenni és közben embernek maradni, mert ahogy mondta: „*Embernek lenni nehéz, de másnak lenni nem érdemes.*” Drága Tanár Úr! Hiányozni fogsz nekünk. Emléked, jóságod, bölcs tanácsaid örökké szívünkbe zárjuk. Vezérelje utad az égi magasságokban a Mindenható! Nyugodj békében!

Dr. Papp Sándor (az SZTE BTK tanszék-vezető egyetemi tanára, Szegfű László tanítványa, majd kollégája)

Néhány nappal ezelőtt, szeptember 8-án a szegedi Alsóvárosi Templomban búcsúztunk Szegfű Lászlótól, a neves középkorásztól és főiskolai tanártól. Halálának híre itt Szegeden minden ismerősét és barátját megdöbbentette, hiszen bár régóta tudott volt, hogy betegségekkel küzd, erre az eshetőségre senki sem számított. Talán azért, mert az utóbbi években, a visszavonulása után kevesebbet találkoztunk vele, ezért az emlékeztünkben megmaradt olyannak, amilyen aktív oktatói időszakában volt.

Amikor ennek a pár sornak a megírására

Egyik utolsó nyilvános fellépésén

felkértek, azért gondoltam rám, mert én nemcsak kollégája, hanem tanítványa is voltam. Ez az a kulcs, amely megindította bennem az emlékezés fonalát visszafelé, egészen 1984-ig, amikor a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán magyar-történelem szakra felvételiztem. Ő volt a bizottság történész tagja. A vizsga izgalma ellenére is emlékszem rá, és arra is, hogy amikor odaléptem a folyosón várakozó édesapámhoz, azt mertem neki mondani: úgy érzem, sikerülni fog. A felvételi véresen komoly volt, Szegfű László embersége és biztatása tette mégis pozitív élménnyé.

Előkerestem a főiskolai-egyetemi indexemet, hogy pontosan lássam, mikor milyen órákat hallgattunk tőle. Amikor az 1985/86-os tanévet elsőként elkezdtük, első tantárgyként régészetet adott elő, a második félévben azonban középkori magyar történelmet és vallástörténetet is hallgattunk tőle. Nagyszerű tanár volt, talán még a tudományos munkásságát is felülírta az a törekvés, hogy alapos ismeretekhez juttassa a tanítványait, és főleg hogy rákényszerítse őket a gondolkodásra. Tőle tanultuk meg, hogy ne higgyünk el senkinek semmit addig, amíg mi magunk meg nem győződünk róla. Emlékszem, amikor valaki az órán vagy a vizsgán egy nagy tekintélyű történészre hivatkozott érveként, Szegfű tanár úr azonnal helyreigazította: ne higgyen sohasem a tekintélynek, csak a forrásoknak! A források tisztelete, kritikai szemlélete olyan örökség, amely ott lapul minden tanítványa képzeletbeli tarisznyájában.

A magam nevében tulajdonképpen azt is mondhatom, hogy arra a szakmai útra, amelyet bejártam, ő indított el. A középkori magyar történeti szemináriumon a magyar honfoglalás témáját vállaltam beszámolóként. Ez általában 20 perces, fél óras előadást jelentett volna, amelyet kérdések, vita követ. A téma iránti érdeklődésem azonban arra készítetett, hogy vitába szálljak tankönyveink nézeteivel, amit Szegfű tanár úr nagyon jó néven vett, hiszen ő is végigvitakozta az egész életét. Előadásom folytatódott a következő héten is, és azt a másfél órát is a honfoglalással és a kalandozásokkal töltöttük. A második alkalom után, amikor végre a „magyarok megszállták a Kárpát-medencét”, megkérdezte, hogy nincs-e kedvem komolyan foglalkozni az őstörténettel. Mert ha igen, akkor keressem fel az egyetemen az Altajisztikai tanszék vezetőjét, *Róna-Tas Andrást*. Ott, tőle megkapom azokat az ismereteket, amelyekkel felvértezve önálló kutatásokra is készen állhatok. Megfogadtam a tanácsát, és bár nem lettem őstörténész, hosszabb mellékutak után mint történész-turkológus most már én vezetem azt a tanszékét is.

Neki köszönhetem, hogy 1990-ben, nem sokkal azután, hogy átvette a főiskolán a történeti tanszék vezetését, odavett maga mellé tanársegédnek. Támogatta a bécsi doktorálásom tervét is, biztosította a hivatalos háttérét. A szobájában, a könyves szekrényre ragasztva őrizte édesapja fényképét. Mintha a fiatal Szegfű Lászlót

láttam volna ezen a fotón, csak egy II. világháborúban viselt tiszti ruha volt rajta. Nem ismerhette az édesapját, aki a Tordai-hasadékban esett el. Többször elmesélte, hogy szinte gyerekként ment el oda, ahol az édesapja hősi halált halt, és egy volt katonája mutatta meg neki a helyet. Az édesapa helyett a fiatal fiút a nagypapa irányította, róla legendákat mesélt, ugyanakkor mindig éreztük az édesanya iránti szeretetét is.

Amikor megtudtam, hogy eltávozott közülünk, elővettem a 65. születésnapjára elkészült ünnepi kötetet. (*Dixit et salvavi animam meam. Tanulmányok a 65 éves Szegfű László tiszteletére. Belvedere Meridionale, Szeged, 2007.*) Megnéztem, ki írt tanulmányt akkor a tiszteletére. A szeptemberi alsóvárosi búcsún a kötet címlapján szereplők közül talán csak két kivétellel mindenki ott volt, hogy lerója háláját és szeretetét. A többiek „engedéllyel” voltak távol, mert már előbb eltávoztak oda, ahova ő is elindult.

Amikor az a könyv elkészült, már nagyon más szelek jártak Szegeden, mint az 1980-as, 90-es évek fordulóján. Átalakult a főiskola, átalakult az egyetem is. Ekkor már nem voltunk munkatársak, de mindig éreztem a jóindulatú figyelmét a dolgaim iránt. Ott izgult értem a habilitációs előadásom alatt, nagyon jólesett, hogy eljött.

Hosszú tanszéki oktatómunkát mondhatott magáénak. Néhány év kutatói állás után a szegedi egyetemi könyvtárban

(1967-1973) aktív időszakát a nyugdíjba menetelig a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, később Kar oktatójaként töltötte el; 1989-től tanszékvezető volt. Emellett folyamatosan dolgozott az általa szeretett történeti témákon. A tiszteletére írt laudatóban és az abból készült egyetemi nekrológban is szerepel, hogy az első tanulmánya már 1968-ban megjelent, amelyet 12 könyv és könyvértékű mű mellett közel másfélszáz tanulmány, könyvfejezet követett. Nagyon érdekelte a magyar őstörténet és az ősvallás. Művelte a segédtudományok közül a címertant és a genealógiát. Egy kedves pesti kollégánk a napokban a 80-as 90-es évek „nagy szegedi középkorász triászának” tagjaként emlékezett vissza rá.

A tanár és a tudós mellett hűséges ember is volt az eszményeihez és az emberekhez, akiknek bármit is köszönhetett. Korai mestere, a kiváló latinista *Karácsonyi Béla* iránt mindig nagy tiszteletet mutatott. Volt egy közös vállalkozásuk, Szent Gellért *Deliberatio* művének a kiadása, amely – nem tudom pontosan a munkálatok kezdetét, csak Laci elbeszélésére emlékszem homályosan – legalább harminc évig készült. Azt hiszem, a végén már csak rajta múlt, hogy ez a hatalmas munka nem enyészett el félkészben, hanem 1999-ben megjelent.

Szegfű László hű volt a szülőföldhöz, hiszen a kandidátusi disszertációjának témáját is a szülőföld történetéből választotta: *Baja és birtokosai a középkorban (1323-1526)*, amely dolgozatot 1987-ben védte meg. Nem csodálkozhatunk tehát, hogy a földi zarándoklata után végső megpihenésre visszatért oda, ahonnan elindult. Sokan, akik elkerültek a szeretett otthon öleléséből, vágyódnak vissza, legalább a végső nyugalomra hazai rögre fektethessék fejüket. Neki megadatott. Köszönök Neked mindent! Nyugodj békében! ■

Kitüntetések a közelmúltban

Vitályos Eszter, a Kulturális és Innovációs Minisztérium államtitkára és *Hoppál Péter* kultúráért felelős államtitkár augusztus 20-án alkalmából állami elismeréseket adott át a Pesti Vigadóban. A számos kitüntetett között volt **Erősné dr. Matán Eszter** bajai gyermekorvos, aki a *Magyar Ezüst Érdemkereszt* (polgári tagozat) elismerést vehette át.

2022. szeptember 10-én Kunszentmiklóson tartották a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés ünnepi ülését, amelynek keretében átadták az idei évi megyei kitüntetéseket. A díjazottakat *Rideg László*, a közgyűlés elnöke köszöntötte. Az összesen 36 megyei kitüntetett közül többen is Bajához és környékéhez kapcsolódnak. *Bács-Kiskun Megyéért* díjban részesült **Rausch Sándor** (posztumusz), a megyei önkormányzat néhai alelnöke és **Polyák Imre** hercegszántói plébános. *Bács-Kiskun Megye Egészségügyéért* díjat kapott a **Bajai Szent Rókus Kórház** közössége. *Bács-Kiskun Megye Ifjúságának Neveléséért* díjjal jutalmazták **dr. Szilágyiné dr. Szinger Ibolya** orosz-matematika és német szakos középiskolai tanárt, a bajai Eötvös József Főiskola rektorát. *Bács-Kiskun Megye Közösségfejlesztéséért* elismerésben részesült **Görgei-Reiner Rita** környezetvédő és **Kereskedő Zoltán** ny. érseki tanácsos. Bács-Kiskun Megye Nemzetiségeiért díjat kapott **Schön Mária** ny. pedagógus, a magyarországi és a hajósi németység kultúrájának kutatója.

Minden kitüntetettnek sok szeretettel gratulálunk!

A Bajai Honpolgár szerkesztősége és a Bajai Honpolgár Alapítvány kuratóriuma

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár,
Munkácsy Mihály utca 9.
CBA Belvárosi ABC, Eötvös utca 1.
Cserba Optika,
Batthyány Lajos utca 18.
Líra Könyvesbolt,
Déri Frigyes sétány 5.
Tourinform Iroda,
Baja Marketing Kft.
Szentháromság tér 11.
Gazdabolt (Baja, piacssarnok)

Díszoklevél-átadó ünnepségek Baján

Jász Anikó

■ A hagyományoknak megfelelően Baja két felsőoktatási intézménye, az *Eötvös József Főiskola* és a *Nemzeti Közszolgálati Egyetem Víz tudományi Kara* (NKE VTK) 2022 szeptemberében rubin-, vas-, gyémánt-, illetve aranydiplomát adományozott a 70, 65, 60, valamint az 50 évvel ezelőtt végzett hallgatóinak, elismerve azt a tevékenységet, amelyet oklevelük elnyerése óta szakterületükön végeztek. Régi barátok, egykori évfolyamtársak gyülekeztek, találkoztak újra egymással akár több évtizednyi kihagyás után, de a hangulat ugyanolyan volt, mint évtizedekkel azelőtt: várakozással teli izgalom, viccelődés és még némi nosztalgia is vegyült a viszontlátás örömeibe.

Az Eötvös József Főiskolán 2022. szeptember 5-én, a tanévnyitó ünnepség keretében, az elsőéves hallgatók eskütetele után adták át a díszdiplomákat. A jubiláló pedagógusokat *dr. Kanizsai Mária* főiskolai tanár köszöntötte. A díszdiplomások nevében *Juhász Béla Zoltánné* aranydiplomás pedagógus mondta el ünnepi gondolatait. Az okleveleket *dr. Szilágyiné dr. Szinger Ibolya* rektor adta át.

Arany díszoklevelet vett át: *Asztalosné Kuczy Ágnes, Banutáné Csernus Mária, Biró Jánosné, Bognámé Auth Mária, Dr. Éber Elődné, Fonyódi Éva Mária, Harmat Lászlóné, Ivanics Gyuláné, Jäger Istvánné, Juhász Béla Zoltánné, Kiss György Sándorné, Markó Mihályné, Matkovits-Kretz Eleonóra Erzsébet, Mayerné Máriy Teréz, Nagy Lászlóné, Poós Istvánné, Tóth Jánosné, Tóth Klára, Varga Mihályné.*

Díszoklevelét később veszi át: *Eichardt Géza Ernőné, Horváth Ferencné, Rácz Ferencné, Varga Mihályné.*

Gyémánt díszoklevelet kapott: *Bedegi Béláné, Berkes Istvánné, Dr. Solymosi Jánosné, Dr. Sz. Tóth Istvánné, Kovarik Istvánné, Máriás Mihályné, Nánai Lajos, Németh Gézánné, Pestaloty Antalné, Platthy Iván, Platthy Ivánné, Schadt Julianna, Sólyom Miklósné, Somogyi Istvánné, Szalontai Györgyné, Tapodi Ferencné.*

Faludiné Hamvas Zsuzsanna később veszi át oklevelét.

Vas díszoklevelet kapott: *Borits Antalné.*

Rubin díszoklevelet kapott: *Nacsa Sándorné.*

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) Víz tudományi Karán a bajai vízügyi felsőoktatás történetében első alkalommal adtak át arany díszokleveleket. Az intézmény neve ugyan többször változott az elmúlt 50 évben, de fő feladatát, a színvonalas mérnökképzést mindvégig sikeresen teljesítette.

A *Felsőfokú Vizgazdálkodási Technikumban* kezdő, a Budapesti Műszaki Egyetem Vizgazdálkodási Főiskolai Karán 1972-ben oklevelet szerzett üzem-mérnökök *dr. Bíró Tibor* dékántól és *dr. Tóth Lászlótól*, az Országos Vízügyi Főigazgatóság (OVF) főigazgató-helyettesétől vehették át díszdiplomájukat. Az egykori hallgatók nevében *Kurilla József* mérnök mondott beszédet. Az aranydiplomát az egykori hallgatók közül 45-en igényelték, közülük 25-en személyesen vették át.

Aranydiplomás vízellátási és csatornázási üzem-mérnökök: *Bagyin József, Cingel Károly, Csaplár Magdolna, Eichardt Géza, Hajdú Péter, Hidász József, Korchmáros Éva, Kurilla József Ferenc, Gerentsér Pál, Járai Sándor, Kalocsa Béla, Nyilasné Stadler Erzsébet, Pfeffer Tamás, Szauter Lajos, Székelyhidi András, Szolnoki Gábor Béla, Metzner Annamária, Nagy Tamás Előd, Nagy Zsoltné Gyulay Ilona, Nemes András László, Németh László Gyula, Papp Gyula, Saághy Judit és Sujtóné Juhász Edit Erika.*

Aranydiplomás általános és mezőgazdasági vizgazdálkodási üzem-mérnökök: *Dormán László, Fábrián Ferenc Imre, Hámory Tamás, Hamvas József, Hány János, Horváth András, Horváth Imre János, Illésné Sági Vilma, Ivaskó György, Ivaskó Györgyné Csányi Mária, Kovács István, Mikó András, Dr. Nagy Sándor, Regényi Géza Mihály, Romhányi Imre, Dr. Sámán Mária, Somlai Péter, Varga József György, Véner István.*

(Köszönöm *dr. Fátra Klárának* az adatok összegyűjtéséhez nyújtott segítségét.) ■

50 éves a bunjevác táncsoport egyesület

A *Bunjevačka „zlatna grana” Kulturális Egyesület* táncsoportja az 1972. október 5-én alakult *Csitaonica* jogutódja. Elsődleges feladata a bajai és Baja környéki bunjevác táncok, énekek, szokások megőrzése, felelevenítése. Hűen őrzi a népcsoport meglévő népviseleteit, melyeket a fellépések alkalmával a nézők is megcsodálhatnak. A bunjevác hagyományok ápolása többek közt a szüreti multságok, a lakodalmak, a pünkösdi, a karácso-

ny hagyományok, a májusfa kitáncolás felelevenítését és rendszeres bemutatását jelenti, hogy azok minél tovább fennmaradhassanak.

A csoport szervezeti és felépítési változtatások után 2005 novemberében vette fel a Bunjevačka „zlatna grana” (Bunjevác arany ág) Kulturális Egyesület nevet. 2012 októberétől büszke tulajdonosa az egyesület a *Bács-Kiskun Megye Nemzeti Kisebbségeiért* díjnak, míg 2020 decemberében elnyerte a *Baja Város Nemzetiségeiért* kitüntetett címet.

Mindezekhez méltón az alapítók örökségét és értékrendjét éltetve kulturális műsorral és bállal készül az egyesület, hogy méltón megünnepelhesse az elődök által gyűjtött, értékes örökséget. Tisztelettel meghívjuk Önöket, hogy legyenek részesei az ünnepi eseménynek!

Időpont: 2022. október 22. 18 óra

Helyszín: Turisztikai Központ, Petőfi-sziget

17 órától szeretettel várjuk Kedves Vendégeinket egy koccintásra, visszaemlékezésre, beszélgetésre!

Baja köztéri szobrai 5. rész

Kő Pál: III. Béla király

N. Kovács Zita

■ Baján, a belvárosi Szent Péter és Szent Pál plébániatemplom mögötti téren, a III. Béla Gimnázium kapuja előtt messziről látható az Árpád-kor egyik legnagyobb uralkodójának, III. Béla királynak egész alakos bronzszobra. Akik a vizek, a csónakok és a dunai halászati emlékek városát szeretnék megismerni, feltétlenül keressék meg ezt a Kamarás-Dunától néhány lépésnyire fekvő, apró, bensőséges teret is. A 20. század végi magyar szobrászat posztrmodern vonulatához tartozó, de több ezer éves kézműves hagyományokat őrző Kossuth- és Magyar Örökség-díjas szobrász, A Nemzet Művésze, Kő Pál alkotását 1986. augusztus 18-án avatták fel a Szent Imre téren (az építész alkotótárs *Novák István* volt).

Az 1980-as évek a köztéri emlékműszobrászat egyik fénykora volt. Nemcsak Baján, a szocializmus időszakában: 1954-től szerette Magyarországon létezett az úgynevezett „kétezeléses törvény”, amely előírta, hogy az állami építészeti beruházások két ezrelékét műalkotások létrehozására kell fordítani. Magyarországon a kora hatvanas évek komoly építészeti fellendülést hozott, ennek megfelelően nőtt a kortárs képzőművészet, illetve a köztéri alkotások súlya is, a támogatási forma alatt született művek elsősorban dekoratív vagy politikai ideológiát tükröző munkák voltak. Az 1989-es rendszerváltás után az ezrelékes törvényt eltörölték, de 2005 és 2008 között az Oktatási és Kulturális Minisztérium felelevenítette ezt a hagyományt *Magyar Universitas Program* néven, a köz- és magánszféra együttműködése által. A magyar felsőoktatás épületein véghez vitt fejlesztések összértékének 1%-át a létesítmények részét képző új, kortárs képző- és iparművészeti alkotások létrehozására fordították.

A hetvenes évek közepéig a magyar népi faragás ősi hagyományait követő, jellemzően színesre festett pop-art faszobrokat készítő Kő Pál a Heves melletti Perespusztán látta meg a napvilágot 1941. június 2-án. Szerelemgyerek volt, és édesanyja után *Pataki Lajos*nak anyakönyvezték, de az elemi iskolába apja, *Maczky Béla* már *Maczky Levente Lajos* néven íratta be. A Kő Pál nevet 1961-ben vette fel. A Képzőművészeti Főiskola szobrász szakán 1963-ban kezdte meg tanulmányait, mestere *Somogyi József* volt.

Egykori mestere invitálására 1978-ban a főiskolán tanársegéd lett, majd docens, egyetemi tanár, 1992–95-ben rektorhelyettes, 2009-ben professor emeritusnak választot-

ták. A szobrászművészet mestereként több száz tanítványának adta át tudását, tapasztalatát. Tagja volt a *Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének*, a *Berzsenyi Dániel Irodalmi Társaságnak* (amelynek elnökségi tagja is volt), a *Ratkó József Irodalmi Társaságnak*, a *Magyar Szobrász Társaságnak*. A *Magyar Művészeti Akadémia* társadalmi szervezetének tagja volt 1995 és 2011 között, 2011-től a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagjává választották. Kő Pál 2020. június 7-én hunyt el Hevesen.

Kő Pál életművének ikonikus darabjai, alapművei a magyar királyokat, szenteket, hősokeket ábrázoló köztéri kő- és bronzszobrai. A fővárosban több köztéri szobra áll: többek között a *magyar tudomány emlékműve* (2003) és a *Szent István-szobor* (2001) a gellérthegyi Sziklakápolna előtt. A középkori magyar szobrászat reminiscenciájával mintázta meg *Géza fejedelem* és *István király* veszprémi kő domborművét (1988), királyszobrai közül a legjelentősebb *Károly Róbert* gyöngyösi oszlopszobra (2015) és III. Béla megérintően humanista, méltóságos bronzalakja Baján (1986).

A ciszterci rend magyarországi letelepítőjeként tisztelt, az egykori bajai ciszterci gimnázium későbbi névadója, III. Béla király Európa egyik leggazdagabb királya, az Árpád-kor egyik legnagyobb uralkodója volt. Bár III. Béla emlékezete talán elhomályosult a magyar történeti hagyományban, negyedszázados uralkodása (1172–1196) a magyar történelem egyik legjelentősebb korszaka volt. A szobrász a király reformjainak jelképeit a bajai szobor bronzalakja körül helyezte el: az általa alapított szerzetesrendek jelképét, a karjában tartott apátsági épületet, a pénzérmék, oklevelek szimbolikus ábrázolásait. A művész ezzel kívánta kiemelni a király jelentőségét, aki uralkodása alatt megszüntette a belső viszályokat, és reformjaival helyreállította, megerősítette a Magyar Királyság hatalmát, befolyását. Az általa vert érmék súlya és nemesfém tartalma folyamatosan emelkedett, bizánci mintára rézpenzt hozott forgalomba, amelyek nagy mennyiségben kerülnek elő régészeti ásatásokon mind a mai napig.

Béla idején jelentek meg Magyarországon a pseudo-arab pénzek is, amelyeken arab feliratú tanúzatok láthatók, ami jól tükrözi az uralkodó széleskörű horizontját is. III. Béla nevéhez fűződik az oklevéladási gyakorlat elterjedése is: egy 1181-ben kelt oklevélből kiderül, hogy elrendelte az elé kerülő ügyek írásba foglalását. 1185-től pedig felállította az állandó királyi kancelláriát, ahol a kancellár mellett már több állandó jegyző is dolgozott. (A feltételezések szerint ezek egyike lehetett *Anonymus*, a *Gesta Hungarorum* szerzője is).

III. Béla rendelte el a ciszterci rend magyarországi letelepedését is. Öt új monostort, Egrest, Pásztót, Pilist, Szentgotthárdot és Zircet is az ő uralkodása alatt építettek fel királyi kezdeményezésre. Hasonlóképpen támogatta a johannita rendet. 1192-ben elérte, hogy *I. László* királyt szentté avassák. III. Béla uralkodása az Árpád-kor királyi csúcsteljesítményének tekinthető, nem véletlenül illette a *Nagy* melléknévvel egy oklevélben unokája, IV. Béla király. Uralkodása alatt teljesedett ki az a hatalomgyakorlás, amelynek az alapjait még Szent István teremtette meg, és amely elsősorban a király kezében lévő földbirtokokra támaszkodott.

Amikor 1985-ben Baja város a művésztől megrendelte a gimnázium épülete elé a névadó III. Béla király lovasszobrát, dr. Kincses Ferenc városi tanácselnök még nem sejtette, hogy a művész csak részben teljesíti a város kívánságát. Bár III. Béla király jelentőségének megítélésében tökéletesen megegyeztek, a szobrász a keresztény magyar állam megteremtésénél számára még fontosabb momentumot akart kiemelni alkotásában: a megérkezést, a „lóról való leszállás” eseményét. (Ha figyelmesen megnézzük a szobrot hátulról, látható, hogy a szobrász félig mégis teljesítette a megrendelő kívánságát.)

A város közössége azonnal megszerette a közénk nem lóháton érkező, inkább közöttünk járó, velünk együtt élő, „földön járó” III. Béla király bölcs, derűs, természetes alakját. A szobrász alaposan, elmélyülten tanulmányozta a király alakját, hogy mintázása a leghitelesebb, legőszintébb, legtermészetesebb legyen. Tudta, hogy ő az egyetlen Székesfehérvárott eltemetett király, akinek sírját hitelesen tárták fel 1848 decemberében. Ismerte a régészeti dokumentáció és az antropológiai vizsgálatok eredményeit, amelyek szerint a földi maradványok egy 190 cm magas, nagy szemű,

sasorrú, boltozatos koponyájú, bölcsességet és tekintélyt sugárzó férfi alakját idézik meg.

Ahogy a király megformálásában, a művész alkotói attitűdjében is rendkívül fontos volt a természetesség. Nincs nagyobb adottság ennél. Ha valaki ennek birtokában van, a kezébe kerülő anyaggal bármi megtörténhet. A gipsz, fa, terrakotta, kő, bronz egyszer csak élni kezd, s ha minden külső tényező is adott (stílus, érzékenység, befogadás), bármikor remekmű születhet. Ez az a pillanat, amit mindig csak sejthetünk. Kő Pál szobrászművésznek számtalan ilyen pillanata volt. Kisplasztikái, köztéri szobrai a legkisebbektől a legmonumentálisabbakig mind magukban hordozzák ennek lehetőségét.

2010-ben a belváros-rekonstrukció kapcsán felmerült a köztéri műalkotás áthelyezése a belvárosi templom keleti fala elé. A városrendezési koncepció szerint a királyszobor ezzel különleges, impulzív háttérrel, egyfajta új installációt kapna az apszis külső felének a műalkotásba komponálásával. Az alkotók azonban ehhez nem járultak hozzá, mert a Szent Imre tér gyűjtőpontjában álló, önmagában méltóságteljes, közöttünk járó szoboralak attitűdjéről nem akartak lemondani.

Weöres Sándor mondta egyszer, hogy „nem csak az olvasó olvassa a verset, hanem a vers is olvasóját”. Szerintem azt akarta mondani ezzel, hogy a művész szellemi-nagykorú olvasóra, befogadóra számít, akire rábízhatja rejtettebb, áttételesebb gondolatait is. III. Béla király bajai szobrának látványa előtt gondoljunk arra, hogy egy nagykorú művész vendégei vagyunk, s remélem, mindannyian, mint nagykorúak lépünk ebbe az invitációba, a művész teremtette különleges világba. ■

Légibemutató Baján a 20. század elején

Sarlós István

■ 1903. december 17-én a Wright fivérek motoros repülőgéppükkel, a Flyer I-essel – a gépet később a helyről nevezték el – négy rövid repülést hajtottak végre az Amerikai Egyesült Államokban lévő Kitty Hawkban. A repüléssel már több mint 100 éve próbálkoztak az emberek, elsőként a hőlégballonozás, léghajozás, majd a sikló- és vitorlázó repülés hódított a technikai sportok szerelmesei és a mérnökök között, a motoros repülőgép egészen új és forradalmi találmánynak számított.

A Wright fivérek december 17-i kísérleteiből csak a 4., egyben leghosszabb, 59 másodpercig tartó 279 méteres repülésük volt az irányított repülés, de ettől a pillanattól kezdve az emberiség egy új közlekedési dimenzióba, a légi dimenzióba lépett. A repülés hőskorában elsősorban sportrepülőket építettek, és minden gép egyéni gyártmány volt. 1909. július 25-én Louis Blériot átrepülte a La Manche csatornát, ez a 33 km volt az első tenger feletti „átrepülés”, amely a maga korában világszenzációnak számított. Blériot 1909 októberében Kispesten tartott légibemutatót. 1910-ben megalakult a Magyar Aero Club – később Magyar Repülő Szövetség –, és

Rákosmezőn elkezdődött a hazai repülés története. Számtalan műhely, barakk épült ekkor Rákosmezőn, ahol lelkes mérnökök és sportolók építették a saját tervezésű repülőgépeiket. Természetesen a pilóták vizsgáztak is repülésből, ezután kaphatták meg a jogosítványukat, aviatisták lettek.

A leghíresebb magyar aviatista, Kvasz András is itt kezdett repülni a Kvasz I-es számú géppel. Kvasz Békéscsabán született, és kovácmesternek tanult, később gépészmérnöki tanulmányokat folytatott, amelyek elvégzése után Budapestre költözött, és saját kerékpár- és motorjavító műhelyt alapított. Kvasz igazából a műhelyén keresztül kapcsolódott a repüléshez, amikor megkapta Zsélyi Aladár egy összetört gépének roncsát, amelyet újjáépített és tökéletesített, ez lett a Kvasz I-es. 1911-ben már az ország egyik legjobb pilótájának tartották, különböző repülő versenyeken indult, díjat is nyert. 1911-1914 között a repülés népszerűsítése céljából országjáró körútra indult, Magyarország 70 városában tartott légibemutatót, Baja város 1912 októberében került sorra. A Kvasz I-es 50 km/h-ás legnagyobb sebességét egy 3 hengeres 25 lóerős Anzani motor biztosította, füves pályán, mezőn, legelőn

Louis Blériot francia mérnök és repülőgépgyáros. https://hu.wikipedia.org/wiki/Louis_Bl%C3%A9riot#/media/F%C3%A1jl:Louis_Bleriot.jpg

A Kvasz I-es repülés közben, vezeti az újjáépítője, Révy László. http://www.repulomuzeum.hu/Egyebek/Kvasz_I/Kvasz_I.htm

is fel- és leszállhatott. A légebemutatókat nem Kvasz szervezte meg, hanem a helyi sportegyesületek kérték fel az aviatistát a bemutatóra, megbeszélve vele a szükséges terepadottságokat. Baján erre alkalmas terület a Vaskúti út mellett a laktanya és a polgári lövészegylet lötere mögötti városi legelő volt. Ennek használatára kértek engedélyt 1912. október 23-án Baja város vezetésétől.

„24.375/1912.

Tekintetes Városi Tanács Baja.

A Bajai Sport Egyesület 1912. október hó 27-én, esetleg XI. 3-án vasárnap délután 3 órakor a Kőkert mögötti téren a városi legelő földön a vaskúti úttól balra lévő kút környékén Kvasz András pilóta által a becsatolt hirdetemény szerint repülőnapot szándékozik tartani. Kérjük a terület átengedését. A rendőrségtől a vonatkozó engedélyt megkértük, a rendezéshez szükséges egyéb intézkedéseket megtesszük.

Baja 1912. október hó 23-án.

dr. Kocsis János
titkár.”

A sürgető határidő miatt gyorsan tárgyalta a tanácsülés a repülőnap kérdését, és megadták az engedélyt a lebonyolítására a Bajai Sport Egyesületnek.

„A Bajai Sport Egyesület bejelenti, hogy 1912. évi október hó 27-én, esetleg november 3-án vasárnap délután 3 órakor a Kőkert mögötti téren, a városi legelőföldön a vaskúti törvényhatósági közüttől balra lévő kút környékén Kvasz András pilóta által a becsatolt hirdetemény szerint repülőnapot

szándékozik tartani, és e célból a terület átengedését kéri.

A rendőrségtől a folyamodó egyúttal a vonatkozó engedélyt megkérte, a rendezéshez szükséges egyéb intézkedéseket megtette.

Véghatározat:

A városi tanács a bejelentésben megjelölt célra az abban említett területet átengedi, és erről a rendőrkapitányságot, valamint a folyamodó Bajai Sport Egyesület ezen határozattal értesíti.

Baja, 1912. október hó 24.

Weisz előadó.”

A kérelemhez csatolt hirdeteményt a bajai újságoknak továbbították, valamint kifüggesztették a hirdetőtáblákon is. Kvasz András október 27-én megtartotta a légebemutatót, amely nagy sikert aratott a városban, de közel sem akkorát, mint mondjuk Szolnokon, ahol az ő „fellépése” után döntöttek a városi repülőtér kialakításáról. Kvasz András a 70 légebemutató mellett természetesen fejlesztette is a repülőgépet, így megépült a Kvasz II-es, amely egy sokkal komolyabb szerkezet volt az elődjénél, az utolsó bemutatókat 1914-ben már az új géppel repülte. Kvasz 1911-1912-ben Bács-Bodrog vármegye összes városában repült, de csak Újvidéken merült fel repülőtér létesítésének gondolata, és ott sem sport- és polgári célokra, hanem a közös hadsereg érdekeinek megfelelően. A repülés 1914-re egyre kevésbé a sportról szólt; az éles szemű, modern gondolkodású katonák már a hadászati alkalmazását ke-

resték, így egyre inkább a „Nagy Háborúra” készülő hadseregek érdekeit szolgálta, és egyre népszerűbb lett mind központi, mind az antant hatalmak országaiban. Kvasz András az Osztrák–Magyar Monarchia légierejében szolgálta végig az első világháborút, majd csatlakozott a csehszlovák és a román hadsereg ellen fellépő Vörös Hadsereghez, így a magát ellenforradalminak meghatározó Horthy-rendszer alatt kegyvesztetté vált. ■

Online előfizetési lehetőség!

Tisztelt Olvasónk!

Szívesen olvasná vidéken lapunkat, de sokallja a postaköltséget? Külföldön sem szakadna el a Bajai Honpolgártól? Van megoldás!

A 2019-es naptári évtől lehetőséget biztosítunk lapunk online előfizetésére is. A szolgáltatást igénybe vevők webböngészőjük segítségével a világ bármely pontjáról már a megjelenés napján hozzáférhetnek aktuális számunk teljes tartalmához. Ehhez csupán annyi kell, hogy a kedvezményes **5 000 Ft-os** előfizetési díjat befizessék a Bajai Honpolgár Alapítvány számlaszámára (az Alapítvány számlaszáma: **OTP BANK NyRt. Bajai Fiókja 11732033 20030119**), majd a befizetést igazoló csekkszelvény vagy a banki utalást igazoló kivonat másolatát e-mailen juttassák el az **elofizetes@bajaihonpolgar.hu** címre.

A befizetési díj jóváírását követően e-mail címükre elküldjük jelszavukat (ezt később tetszőlegesen megváltoztathatják), és e-mail címük, valamint a jelszó megadását követően honlapunkon (**www.bajaihonpolgar.hu**) keresztül már hozzá is férhetnek minden lapszámhoz.

Honlapunkon jelenleg kísérleti mintaszámot tekinthetnek meg, amelyen tesztelhetik szolgáltatásunkat. Amennyiben hibákat tapasztalnak, kérjük, jelezzék azokat a fent megadott e-mail címen. Kérdéseiket, javaslataikat egyaránt szívesen fogadjuk.

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

Mesélő bajai sírkövek 7. rész

A Tománovitsok sírja a Rókus temetőben

A Tománovits család sírja a Rókus temetőben
(fotó: Jász Anikó)

Jász Anikó

■ A Rókus temetőben az Éber-mauzóleum mögött áll a Tománovits család gránit síremléke. A családi kriptában nyugszik Tománovits György (1862-1932) és felesége, Múcsy Otília (1876-1924), valamint unokájuk és két fiuk, György és István. Leányuk, Viola (1901) házassága révén távol került a családtól.

Tománovits György Zomborban, az Állami Gimnáziumban 1881-ben érettségizett, a Magyar Királyi Tudományegyetemen szerzett jogi diplomát. 1897-ben kötött házasságot Szabadkán Múcsy György, a szabadkai kereskedelmi bank titkárának leányával, Otíliával. Bácsbokodon jegyzőként működött 1912-ig, nyugdíjazásáig. Ez idő alatt jelentős vagyona tett szert, több száz holdon gazdálkodó nagybirtokos, gőzmalom-tulajdonos, tégl- és mészgyár tulajdonosa, gazdasági társaságok igazgatósági tagja volt. Bács-Bodrog vármegye egyik legvagyonosabb és legbefolyásosabb embere lett. Politikai szerepvállalását negatív társadalmi megítélés kísérte, a szerb megszállás után ugyanis hazaárulás vádjával perbe is fogták, de kellő bizonyíték hiányában nem kapott börtönbüntetést.

Tománovits István, az elsőszülött fiú 1898-

ban Bácsbokodon született (†1947), a bajai ciszter gimnáziumban érettségizett, majd bekapcsolódott a családi birtok vezetésébe. 1924-ben eljegyezte, majd feleségül vette kamjonkai Szemző Eleonórárt, akitől rövid idő után elvált. Második házasságkötése filmbe illően romantikus volt, hetekig szolgáltattott témát a korabeli társasági lapoknak. Magyarország második szépségkirálynő-választását 1930-ban rendezték meg, ahol az első helyezést és vele a Miss Hungária címet Papsz Mária („Bébi”) nyerte el. A 17 éves óbudai ifjú hölgy eredetileg apácának készült egy antwerpeni zárdában, de édesapja halála miatt visszajött Budapestre. Tománovits István az újságokban közölt fotók alapján beleszeretett Miss Hungáriába, és elhatározta,

hogy mindent megtesz, hogy feleségül vegye. Budapestre utazott, és alkalmat keresett, hogy megismerkedhessen Papsz Máriával. Már az első személyes találkozás alkalmával kölcsönös vonzalom alakult ki kettejük között, és a harminckett éves bácskai földbirtokos kitartó udvarlással, mindennapos hosszú beszélgetések révén igyekezett meggyőzni választottját arról, hogy szép jövőt biztosítana neki. Két hét elteltével, kerülve a nyilvánosságot, szűk családi körben, titokban eljegyezték egymást. Ez alkalomból a vőlegény ajándékokkal, ékszerekkel halmozta el jegyesét, és mint szenvedélyes vadász, egy vadászfegyvert is vásárolt neki, hogy felesége majd társa lehessen a vadászatokon is.

Megismerkedésük után három héttel a nagy érdeklődés miatt titokban kötöttek házasságot 1930. március 30-án. A sajtóval azt közölték, hogy a VI. kerületi elöljáróságon mondják ki a boldogító igent, de ott hiába várták őket, mert már reggel 9 órakor az V. kerületi hivatalban megtartották polgári esküvőjüket, és már indultak is nászútra a francia Riviérára. A vőlegény tanúja báró Vojnich Miklós országgyűlési képviselő, a menyasszonyé Incze Sándor, a Színházi Élet

főszerkesztője volt. Mivel szépségversenyek szabályai szerint férjes asszony nem vehet részt a választáson, így Papsz Mária a Miss Európa-választáson már nem indulhatott. Keveset lehet tudni házasságukról, de feltételezhető, hogy a földek elkobzása, majd kollektivizálása miatt kevés vagyonuk maradt. Kislányukat, a csak 4 hónapot élt Máriát 1934-ben nagyszülei sírjába helyezték nyugalomba.

Az ifjabb Tománovits György 1899-ben Bácsbokodon született. Középiskolai tanulmányait a bajai ciszter gimnáziumban végezte, majd az egyházi hivatást választotta, 1931-ben szentelték katolikus pappá. Többek között Mélykúton, Csávolyon, Szeremlén és Baján folytatta papi hivatását. A sportéletben is részt vett, ismert túravezető, a Bácska Sport Klub társelnöke volt. Gazdasági tanulmányokat is folytatott, okleveles mezőgazdász képesítést szerzett. 1986-ban Kalocsán hunyt el.

Idősb Tománovits György megalapozta családjának anyagi jólétét. A család birtokainak központja Bácsbokodon volt, de Baján is épített egy szép városi kúriát a Tóth Kálmán téren, amely manapság a levéltárnak ad otthont. Az épület díszes homlokzata, mívés kovácsoltvas kapuja és faragott fa tornáca gazdagságról árulkodik, egyben őrzi a család emlékét. ■

Tománovits István és Papsz Mária, 1930.

„Baján alapvetően rend van, de akadnak visszatérő problémák...”

András Istvánna rendőri hivatásról, javuló közbiztonságról, kettős kötődésről

■ *E havi interjúalanyunk Baján született, de munkája révén csak az elmúlt bő másfél évtizedben kötődött szorosabban városunkhoz. Egy jól működő intézmény vezetését vette át, miután elődje feljebb lépett a ranglétrán. Irányításával még tovább javultak az eredményességi mutatóik, ennek okán több elismeréssel is jutalmazták helyi, megyei és országos szinten is. A legmagasabb, állami kitüntetést idén március 15-én vehette át. Többször ajánlották számára magasabb beosztást, ő azonban – családi okokra hivatkozva – nem kívánta elhagyni városunkat. ANDRÁS ISTVÁN rendőr ezredessel, a Bajai Városi Rendőrkapitányság július elsejével leköszönt, jelenleg rendelkezési állományban lévő korábbi vezetőjével beszélgettünk nyugállományba vonulása előtt.*

Zalavári László

■ – Baján születtem, de gyermekkoromat – nővéremmel együtt – 14 éves koromig Érsekhalmán töltöttem, ahol az általános iskolát végeztem. Szüleim a mai napig a községben élnek. Édesanyám és édesapám is korábban a Gemenci Erdészetben, majd a Hosszúhegyi Állami Gazdaság alkalmazásában állt, egészen a nyugdíjazásukig. Édesanyám a kertészetben, majd egy irodaházban gondnokként, édesapám a gyümölcsösben kertészeti dolgozóként, később gépkocsivezetőként dolgozott.

A nyolcadik osztályt követően a kalocsai Dózsa György Mezőgazdasági Szakközépiskolában növénytermesztő és állattenyésztő szakon tanultam tovább. Érettségi után rövid ideig a Hosszúhegyi Állami Gazdaság helyi kertészetében dolgoztam, majd Jánoshalmára, a Hala-dás TSZ-be kerültem, a növénytermesztési ágazatban brigádvezetőnek.

Néhány hónap munka után a pécsi határőr kerülethez vonultam be sorkatonai szolgálatra. A határőr szolgálat során közelebb kerültem a rendőrséghez, ezért 1983-ban, a leszerelés után közvetlenül jelentkeztem és felvételt nyertem a Kecskeméti Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztály Bűnüldözési Alosztályára, civil ruhás próbaidős rendőrnek. Folyamatos tanulás következett, majd fél év elteltével kezdő nyomozó lettem. Végső soron a felszerelésemről kezdve egész életemet a munka és a folyamatos tanulás jellemezte. A rendőri munka mellett több helyen oktattam rendészettel, gazdálkodással, kereskedelemmel, vendéglátással kapcsolatos tantárgyakat. Miután elvégeztem a Rendőrtiszti Főiskolát, rendészeti szakvizsgát tettem, majd mestervezető képzésben vettem

részt. Érdekel a gazdaságvédelem, s hogy értsem is az ezzel kapcsolatos ügyeket, szakirányú végzettségeket, többek között adótanácsadói, mérlegképes könyvelői, vendéglátó menedzseri és boltvezetői képesítést is szereztem.

– *Honnan származott az érdeklődés a gazdaságvédelem iránt?*

– A bűnüldözési terület megismerése után érdekelt a gazdaságvédelem is, annál is inkább, mert közvetlenül a rendszerváltás előtt megkezdődtek azok a folyamatok, amelyek a rendszerváltás után a privatizációt segítették. Ezek között voltak szakmailag nagyon érdekes jelenségek, melyekből maradt a mai időkre is. Ezen folyamatoknak a bűnrel kapcsolatos összefüggései érdekelték, ehhez kellett a gazdaságvédelmet segítő ismeretanyag elsajátítása.

Vezetőként végigéltem a rendszerváltást, a privatizációt, több város kapitányságán dolgoztam, bejártam szinte az egész Bács-Kiskun megyét. Sok ügyet és sok embert megismertem, sokszor beleláttam a szövevényesnek tűnő „átláthatatlanba” is. Ahhoz, hogy ok-okozati összefüggéseket átlássak és megértsek, sokat kellett a rendőri szakmához hozzátanulni. Mondhatom azt, hogy megfelelő „térképpel” érkeztem Bajára, ami a több mint 17 év bajai munkám során tiszta helyzetképpel egészült ki.

– *Elmondhatja magáról, hogy „mindenkiről mindent tud”?*

– Inkább azt mondanám, hogy az említett „térkép” lett teljesebb. Dolgoztam szervezetben belül a gazdaságvédelmi területen is, majd 1989 nyarán Kalocsára kerültem, ahol 4 éven át voltam a bűnügyi osztályon nyomozó alosztályvezető, 12 esztendeig pedig a bűnügyi osztály vezetője, egyben a rendőrkapitányság vezető helyettese.

András István

A kalocsai évek szakmai eredményei nagyon impozánsak voltak, folyamatosan ott voltunk az országos élmezőnyben. Nagyon jó és eredményes csapatot vezethettem, ezért nehéz volt a búcsúzás. A kalocsai pályafutásom során több magas beosztásra kaptam felkérést. Ezek közül végül a bajai kapitányságvezetői pozíciót fogadtam el, így kerültem 2005. március 1-jén a Bajai Rendőrkapitányság élére.

– *Beiktatásakor azt nyilatkozta, hogy csúcsra járatott kapitányságot vesz át. Ezek után miben lehetett mégis előrelépni?*

– Jól felkészült csapat vezetője lettem. Közös gondolkodásunk eredménye a mai térfelügyelő rendszer kifejlesztése és működtetése. Sok bűncselekmény volt akkoriban a városban, főként a belvárosban, ahol a boltok, üzletek vannak. Egyetlen igazi esélyt láttunk a bűnözés megállítására, a bűncselekmények visszaszorítására, ez pedig az volt, ha gyors felderítéssel a bűnelkövetőket „kivonjuk a forgalomból”. Ennek a gondolatmenetnek a szüleménye volt a térfelügyelő rendszer kiépítése, melyet az akkori önkormányzattal együtt meg is kezdtünk. Az ügy fő kezdeményezője Szabó Ferenc alezredes, bűnügyi osztályvezető volt.

2006-ban 4 kamerával a belvárosi bűnözést sikerült valamelyest megfékezni. A kapitányságon elhelyezett monitoron keresztül a kollégák folyamatosan figyelték a kamerák képeit, így került

a kezünkre több betöréses lopás, rablás, rongálás elkövetője. Többek között a sétálóutcai bankautomata tolvajai, a piactér mögötti bankrabló, a belvárosi gyűjtogató, a belvárosi rongálók és sorolhatnám... A rendszer ma 21 kamerával működik, cél a 60 kamerára történő fejlesztés lenne. Jelentős támogatás érkezik a bajai önkormányzattól a bővítésre. Megállapítható, hogy ahol kamerás megfigyelés van, ott ma alig történik bűncselekmény, s ha mégis, akkor az elkövetőt gyorsan sikerül elfogni.

Hasznos volt a térfigyelő rendszer a közlekedés területén a balesetek feldolgozásánál, a balesetek megelőzésénél, a kismotorosok száguldozásának kezelésénél is. Ahhoz képest, hogy az elmúlt 10 évben megsokszorozódott a forgalomban lévő gépjárművek száma, a balesetek számát sikerült csökkenteni. Tudom, hogy ez nemcsak a rendőrségnek, hanem az önkormányzatnak, polgárőrségnek, városőrségnek és egyéb civil szervezeteknek, és természetesen maguknak a közlekedőknek is köszönhető. Ez szép eredménynek mondható. Azt is tudom, hogy ezen a területen is voltak, vannak, lesznek szélsőséges esetek, de az említett szervezetek összefogásának mégis nagy ereje és sikere van.

– *Említett több területet, ahol megoldódtak a bajok. Maradt még azért belőlük?*

– Mondhatjuk azt, hogy bár rend van a városban, természetesen mégis akadnak problémák. Annak külön örültem, hogy elindult itt, Baján az önkormányzat által 2021-ben meghirdetett *Biztonságos Baja* elnevezésű program, amelyhez reményeink szerint csatlakozik majd több város, község, talán még a testvérvárosok is. A rendezvényt minden év május utolsó vasárnapján tartjuk. A Bajai Önkormányzat és Baja város rendőrkapitánysága, valamint a katasztrófavédelem összefogásának terméke a Petőfi-szigeten megépült KRESZ-pálya, melynek felszereléseit Baja Város Önkormányzata, valamint az AXIÁL Kft. finanszírozta. Az iskolások részéről óriási az érdeklődés iránta.

Alapvetően rend van, de azért akadnak visszatérő problémák is. Baja nagy létszámú turisztikai forgalma miatt a belvárosban lévő szórakozóhelyek – főleg hétvégente – zsúfolásig megtelnek. Ennek természetesen vannak pozitív és negatív hatásai is. Mint ahogy az eredménynek, ennek is két oldala van. Nem lehet ezt egyoldalúan kezelni, és nemcsak a

rendőrség feladata a megoldást megtalálni az előforduló problémák kezelésére. Valóban szükség van az önkormányzatra, a képviselő testületre, a civil szervezetekre, az itt lakókra, a vállalkozásokra, és persze a rendvédelmi szervekre is. Egyszerű: a város él, és ennek örülni kell! Meg kell találni azt a kompromisszumos megoldást, amely biztosítja a belvárosban élők pihenését, de az itt szórakozni vágyók szórakozási lehetőségét is. Nem könnyű feladat...

– *A kapitánysághoz tartozó határszakasz 2015 óta a migrációs nyomás miatt szinte ostrom alatt áll. Mekkora megterhelést jelent ez az állománynak?*

– A problémát jelenleg és még jó ideig az illegális migráció jelenti. Határ menti város lévén a kapitányságunkhoz több mint 90 km-es határszakasz tartozik. Itt mindig van az alapfeladatokon túli többletfeladat. Külön köszönetet kell mondanom a bajai rendőröknek, de köszönet illeti a más megyékből ide vezényelt érkező rendőröket, a helyi és vidéki polgárőröket, önkormányzatokat, valamint a civil szervezeteket és a lakosságot is. Nagy összefogás jellemzi a migráció kezelését, különösen sokat tesznek bele a határrendészeti kirendeltségek, de a határ mentén élő emberek és a területünkön lévő önkormányzatok is.

– *Elegendő a bajai kapitányságon dolgozó emberek létszáma? Mennyire okozott nehézséget a tapasztalt, vezetők távozása?*

– A rendőrség állományának tekintetében egy időben a komoly gondot jelentett fluktuáció, amely 2011 után (a kedvezményes nyugdíjazási lehetőség megszűntével) valamelyest mérséklődött. Minden nehézségen túltettük magunkat, egy jól összeszokott csapattal, különösen jó vezető társakkal dolgozhattam együtt. A szervezeten belüli megújulás folyamatos volt, van némi létszámhiányunk, de a feltöltöttség megoldódni látszik. Az elért eredményeinket és kapitányságunkat is mindig kivételesre minősítették a felelős szakmai szervek.

– *Lehet még a megyei és országos szinten is kiemelkedő bajai bűnüldözési mutatókon javítani?*

– Gazdasági válság közeledik, ami negatív hatással lesz a bűnözésre. Ha kollégáim az eredményeket meg tudják tartani, az már nagyon jó dolog lesz. Természetesen az önkormányzatokkal való további szoros együttműködés hozhat még javulást a rendőri munkában. Folyamatos fejlődésre, megújulásra van

A rendőrkapitány egyenruhában

szükség, de ez a törekvés benne is van a bajai csapatban.

– *Soha nem merült fel, hogy Ön is feljebb lépjen, mint ahogy két elődje is tette?*

– A pályafutásom során kaptam több felkérést magasabb beosztásra, de azokat nem fogadtam el. Nem akartam a megyéből elmenni, sőt Bajáról sem. A legutóbbi felkérés alkalmával is elmondtam, hogy a szüleim idősek, gondozásra, ápolásra szorulnak, ezért nem akarok Bajától távol kerülni. Hiszem, hogy azért élnek még, mert nővéremmel együtt a közelükben vagyunk, és ápoljuk őket.

– *Kapitányi időszakában több alkalommal is elismerték munkáját.*

– Természetesen én is kaptam nagyon sok dicséretet, jutalmat, és megkaptam állami kitüntetésként a *Magyar Arany Érdemkereszt katonai tagozatát*. Egyszer elnyertem a megyében *Az Év Vezetője* címet is. Minden kitüntetés, jutalom jólesett, és valamennyi elismerésért köszönetemet fejezem ki munkatársaimnak is, hiszen az ő munkájuk is benne van az elismeréseimben. Azt kívánom nekik, hogy most már végre épüljön föl az új kapitányság épülete a Deszkás utcai kollégium helyén. Nagyon sokat lobbiztam érte, azt szerettem volna, ha ebben az épületben köszönhetem meg a munkájukat, és innen jöhettem volna rendelkezési állományba. A sors végül másképp rendelkezett.

– *Miért vonult ilyen korán rendelkezési állományba, ha 65 éves koráig dolgozhatna?*

– Mint mondtam, a szüleim idősek, édesanyám nagyon beteg, napi ápolásra szorul. Annak idején rengeteget nélkülöztek azért, hogy én tanulhassak. Most én következem, gondoskodnom kell róluk. Ezért választottam azt, hogy rendelkezési állományba vonulok. Ha csak egyetlen boldog pillantást is látok az arcukon, már megérte. Könnyű szívvel teszem le azt a bizonyos lantot értük. Mivel jó a kapitányságunk megítélése, jók az eredmények, összetartó a csapat, és kiváló minőségű vezetés van, az utódomat én nevezhettem meg. Ezt meg is tettem *Horváth Róbert* r. alezredes személyében. Nagy megtiszteltetésnek tartom, hogy a főkapitány úr és a szakmai vezetés ebben is támogatott. Horváth

Róbert rendőr alezredes, rendőrkapitány úrnak további munkájához ezúton is gratulálok, jó egészséget és sok sikert kívánok neki!

– *Miért éppen rá esett a választása?*

– Régóta a Bajai Rendőrkapitányságon dolgozik. A városban él, jól ismeri a szervezet belüli helyzetet, kiválóan eligazodik a szakmában, dolgozott a közrendvédelmi és bünyügyi területen egyaránt. Szakmailag jól felkészült, rendszerető, katonás alkat. Jól együttműködik a kollégákkal és a társszervekkel is, kiváló a szervezeti lojalitása. Sorolhatnám hosszasan tovább, mely tulajdonságai teszik alkalmassá a beosztásra.

– *Kérem, meséljen néhány szót a családjáról is!*

– A feleségem pedagógus, a kalocsai Fényi Gyula Általános Iskolában matematikát tanít. *Henrietta* lányunk közgazdász, *Norbert* fiunk rendőrtiszt főiskolai és jogi egyetemi végzettséggel a civil ruhás rendőri szakmát választotta. Mindketten Budapesten élnek. Lányunk házasságából egy lány és egy fiú unokánk született. Mint ahogy már említettem, most a fő feladatomban a szüleim gondozása, de nagy örömmel sokat vagyunk együtt az unokáinkkal is. Egyre sűrűbben főzök egy jó bajai halászlévet a bajai és a kalocsai térségben élő barátainak, sőt a bajai halászlé után szívesen harmonikázom egy kalocsai népdalt vagy mulatós bajait, ezzel is próbálom a bajai és kalocsai körömet jó kedvben tartani. ■

„...mutatta ringó mozdulattal halálba járó őseit...”

Gondolatok a *Rábl színpad Fehér Anna öröksége* című előadása kapcsán

Lex Orsolya

■ A címadó félsor *Sinka István Anyám balladát táncol* című verséből való. Ha valaki, akkor a fekete bojtár, a puszták balladája, igazi ismerője volt annak az alsó világnak, ahonnan a balladák valók, ahol e történetek születtek és keringtek. Versében, melyben egy réges-régi pásztor temetéséről mesél, egymás mellé kerülnek a ballada és a tánc szavak, mert jól megférnek egymás mellett, kiegészítik, segítik egymást. Mese, tánc, szertartás...emlékállítás, megrendülés...bűn, bűnhődés...jutnak eszünkbe egyszerre, s már tudnánk is fűzni tovább az asszociációk sorát.

Ha bárki meghallja a *ballada* szót, néhány, a műfajt jellemző alapvető dolog bizonyosan eszébe jut róla. Például az, hogy tragikus történetet foglal magában, hogy verses a formája, s talán még a rejtélyes „balladai homály” kifejezés vagy akár *Kádár Kata*, *Kőműves Kelemenné* neve is felsejlik az egykori iskolai tananyagra rakódott rétegek alól. Mégis legyünk őszinték, és valljuk be magunknak, hogy ha valaki arra kérne bennünket, hogy soroljunk fel neki még néhány népballadát a fent említetteken kívül, elég nagy bajban lennénk. De vajon miért nem kap nagyobb szerepet e műfaj az iskolai tananyagban, a nagyvárosi színházak repertoárjában, s vajon miért nincsenek népballada-éneklő versenyek? Azért, mert ez roppant nehéz műfaj. Már a megértése, befogadása is komoly erőfeszítést igényel olvasótól, hallgatótól, előadni pedig...egyenest veszélyes. Mindezek ellenére azt vallom, hogy helye van a műfajnak iskolai tanórákon, színpadon, helye a népballada-irodalomnak a

könyvespolcokon, illetve ezeknek a történeteknek az emberek lelkében és gondolataiban, mert emberi, egyetemes, örökérvényű történetekről regélnek, mert *nem irodalmi divat, hanem elemi szükséglet hívta őket életre.*

Nem kis feladat népballadát oly módon színre vinni, hogy valóban élvezhető, érezhető, befogadható és izléses legyen. A *Fehér Anna öröksége* című előadásnak ez mégis sikerült. Teljes mértékben. Legszebb népballadáinkból válogattak egy csokorra valót, hogy azután ezeket egyetlen történetté fűzzék, nem is akármilyen családtörténetté. Egy olyan család történetévé, amelynek életét tragédiák kísérik, ám a főhősnő sorsa mégsem a megsemmisülés, hanem a tragédiákon való felülemel-

kedés. Szüleinek, testvéreinek elvesztése, a halálesetekkel kicsipkézett út mégsem azt bizonyítja számára, hogy az élet értéktelen, hanem éppen e gondolat ellenkezőjét, *„hiszen a sebek és kések virradatában a legerősebb életöztön ébred rá önmagára. A halotti ingek vakítóbbak, mint a korai hó, a gyásszal bevont udvarok fölött nem a temetők madarai röpködnek, hanem a megrendülésé. Népballadaink hallottjai élőbbek az élőknél, mert jól sejtik, hogy a legfontosabb dolgok halálos értékűek.”* (Csoóri Sándor).

Fehér Anna (*Antal Réka*) múltjában saját múltunk is megelevenedik, s feltesszük a kérdést, hogy mi magunk vajon milyen múltbéli történeteket, tragédiákat hordozunk, hordoz-

Az örökös (Aradi Anna)

Fotók: Kleisz Mihály

hatunk magunkban. A *Rábl Színpad* táncjátéka során a főszereplővel a legnagyobb mélységeket járjuk be, hogy aztán joggal érhesünk fel a legmagasabb csúcsra. Mégse várjunk önfelédtt kacagást, mert ez nem az a műfaj, nem az a történet. A ballada tömörsége, előadásmódja sűrített, bizonyos történetelemek teljesen hiányoznak belőle, mert sok esetben a csend a legbeszédesebb. A szaggatottságnak köszönhetően ajtók nyílnak ki, melyek mögött a képzelet meglelheti a számára leginkább odaillő mozaikdarabkát.

E történetek régi, zárt, általában falusi közösségek tagjainak életébe engednek bepillantást. A balladák főhőseinek szabadságvágya valamely népi jogszokást, íratlan törvényt igyekszik felülírni. Ám ez olyan élethelyzeteket eredményez a közösséggel szembeforduló egyének számára, melyekben könnyű elbukni.

Egy színházi előadásra mindig előzetes elvárásokkal vagy legalábbis elképzelésekkel érkezünk. Él a fejünkben valami arról a dologról, történetről, műfajról, amiért színházba indulunk. Én is így voltam ezzel, amikor beültem a nézőtérre. A népballada műfaját kedvelem. Sokat ismerek közülük, melyeknek Kárpát-medencei változatait, dallamát is tudom, s *Vargyas Lajos* folklórkutatónak köszönhetően európai párhuzamaikra is olvastam példákat. Így azután mindenképp sajátos elképzeléssel a fejemben, a csálhatatlanság érzésével a szívemben sötétedett rám a színházterem. S bár a bennem élő kép, a saját balladavilágom egészen más volt, a *Rábl Színpad* táncosainak mindösszesen tizenkét másodpercbe telt, hogy a saját verziómat elfeledtesse velem, s egy egészen másfajta népballadai valóságot építsen fel bennem az előadás idejére. Az emberi testek és emberi történetek olyan egységére láttam példát azon az estén, amelyet feltétel nélkül tudtam befogadni. Oly módon sikerült színpadra varázsolni az egykori magyar falvak legkisebbejének, névtelenjeinek, jogfosztottjainak, nincstelenjeinek történeteit, hogy az előadás egyetlen percében sem volt hiányérzetem. Nem kerestem a sokszoknyás népviseletet, a kendőket, a kontyokat, a fonott copfokat, színes szalagokat, mert nem hiányoztak. Nem hiányoztak, mert ott voltak az előadás első percétől az utolsóig, mert *Dely Géza* rendezése egyetemessé tette az elsőtől talán egyéninek, egyedinek tűnő élettörténeteket. A szereplők teret és időt odahagyva léptek ki a verandák és istállók árnyékából, távolodtak el az ekeszarvak és faragott fejfák mellől, lépték át a falvak határait, s jöttek el közénk, hogy egyértelművé tegyék számunkra, hogy attól, hogy az a világ már a múlté, a *fehérannák*, *homológdizsuzsánnák*, a megesezt lányok, az igazságtalanságot elszenvedők, az

érzéseiket eltagadni kötelesek, a lázadók, a meg nem alkuvók, az árvák, a gyermeküket elhagyni kényszerülők, a halálra táncoltattak bizony közöttünk járnak.

Az eredetileg különálló élettörténetek, sorsok a táncjáték koreográfusainak, *Baros Eszter*nek és *Gyimesiné Bencze Judit*nak köszönhetően harmonikusan fűződtek egységbe. A legvéresebb, legkegyetlenebb pillanatok is túlzás, erőlködés nélkül, méltóságteljesen jelennek meg előttünk. Emléket is állítva egyszersmind azoknak a névteleneknek, akikről a történetlemkönyvek hallgatnak, a névtelen tömegeknek, akiknek fájdalmuk, gyászuk nem kisebb másokénál.

Ezek a történetek felemelik őket a porból, mert nem a *sors feletti töprengés, hanem a sorssal való szembefordulás* a legfőbb jellemzőjük. A balladák főhőseinek döntése világos, a bűn vállalása, a szembenézés aranyzabálya működteti őket, s ez a kitérők nélküli kíméletlen dramaturgia sodorta a *Fehér Anna öröksége* című táncjátékot is egészen a végső feloldásig, mely mégis az életigenlés visszhangjával reagál az addig történetekre.

A történeteket eltáncoló, a táncosok a rendezőhöz és koreográfusokhoz hasonló alázattal fordultak ezen régi történetek s szereplőik felé. S bár a nézői szem ugyan légies mozdulatokat, könnyed szökkenéseket, emeléseket, tökéletes együttműködést látott a színpadon, pontosan tudjuk, hogy egy ilyen történet és ilyen karakterek megformálása milyen fokú kitarató fizikai és szellemi koncentrációt igényel a szereplőktől és a produkció létrehozóitól.

A balladai atmoszféra megteremtéséhez nagyban hozzájárult a szereplőket és nézőket körülölelő színházivá varázsoló közeg, s a minden balsejtelmet, titkot, szenvedélyt megjeleníteni képes, leselkedést, bosszúállást, szellemjárást lehetővé tevő, *Csanádi*

György által megálmodott, s csapata segítségével megvalósított játéktér. A karakterek megjelenítését, érzelmeik, bűneik súlyát és mibenlétét, s így a történetek érthetőségét is nagyban segítették a *Fehér-Baros Anikó* által megvalósított jelmezek. A sejtelmesen mozgó sziluettek s a legélesebb fényben megmutató mardosó lelkiismeret, a bűnök súlya alatt megroppanó, ám mindig cselekvésképes szereplők, a néplélek viharai... mind a *Fehér Anna öröksége*. Azért is különösen nagy dolog egy ennyire egységes alkotás létrejötte, mert nem állandó társulatról van szó. A szereplők között van, aki már hosszú ideje, évek óta táncol, mozog színházi közegben; vannak, akik klasszikus alapokkal, versenytáncosként, balettosként, mások modern táncos közegből érkeztek és csatlakoztak a közösséghez. S bár ez némely pillanatokban észrevehető is volt a néző számára, egyáltalán nem bontotta meg a harmóniát, mely az előadás egységét uralta. Ők tizennégyen ezen az esős, igazi őszebe forduló estén elhoztak nekünk egy olyan világot, mely az örökségünk, a miénk, s ha a balladák könyvek lapjain oly távolinak is tűnnek e történetek, a *Rábl Színpad* táncjátéka azt tudatosítja mindannyiunkban, hogy a legnehezebb élethelyzetekben sem vagyunk egyedül, mert vannak, akik előttünk hasonló utakat jártak be, s a legsötétebb pillanatban mégis az életet választották.

Záró gondolatomat *Csoóri Sándor*tól kölcsönöztem: „*A huszadik század fölkinálja a mélylélektant, a történelmet, az abszurd drámát, élénk terít holtak szempillájából vert csipkéket, mémökien megtervezett háborúlátomásokat, s ez újkori megrázkódtatások didergésében népballadáinknak még mindig van mondani-valójuk.*” (*Fehér Anna öröksége. Kortárs táncjáték. Szent László ÁMK, 2022. szeptember 16-17., rendezte: Dely Géza*) ■

A mostoha (Bojás Alicia)

A sherry és a tokaji

Lándzsatorés két classicus bor mellett I. rész

Pencz Rudolf

■ Az elmúlt 2-3 évtizedben – Magyarországon, de nemzetközileg is – a borkultúra hatalmas fejlődésének lehettünk tanúi. Egyrészt a szőlőtermesztés és a borászati technológia tett meg nagy utat a minőség irányában: ezt jellemzi, hogy az „alsó polcos” borok minősége is sokkal jobb, mint korábban valaha is volt. Másrészt pedig az emberek széles körben érdeklődéssel és élvezettel fordultak a borok világa felé, a fogyasztási kultúra nagyot fejlődött, a borral kapcsolatos ismeretek széles körben elterjedtek, a bor divatossá, trendivé vált, ami szélsőséges megnyilvánulásként egészen a sznobizmusig is eljutott.

E „trendi” borkultúra – noha megjelenik benne a borok zavarbaejtően sokszínű világának számos stílusa – elsősorban a friss, gyümölcsös, alacsonyabb alkoholtartalmú száraz bort állítja a piederstálra. Ez az, amit a bormarketing a „fogyasztói ízlés trendváltásaként” posztulál, s úgy állít be, mint amit kizárólagosan „keresnek” a fogyasztók, különösen a „fiatalok”. Ezzel csak az a baj, hogy ez a kánon nem visszatükrözi a borízlést, hanem befolyásolni, sőt diktálni törekszik azt, mégpedig a hatalmas marketing költségvetéssel rendelkező, főleg angolszász, nagy nemzetközi termelők és kereskedők profitérdekeinek szolgálatában. Ez bizony a fejlődő borkultúrára hátulról rávetődő árnyék.

A fogyasztó ugyanis – kiváltképpen a saját egyéniségét még kereső, ugyanakkor csoporthoz tartozni kívánó fiatal – azt keresi, azt veszi, azt élvezi és dicséri fennhangon, amit sugallnak neki, ami felé terelik. A demonstrációs hatás érvényesül, ennek kihasználására épül a bormarketing.

Félreértés ne essék: szó nincs arról, hogy netán a csúcsra járatott hozamú szőlőkből, hozzáadott cukorral növelt (chaptalizált) szeszfokú, a korszerűtlen technológiáktól az élvezetes, friss ízeztől megfosztott, némi cukorral édeskessé ízesített egykori tömegborok mellett szállnánk síkra. Sőt, elismerjük, hogy az utóbbi évtizedekben – Nyugaton a 80-as, hazánkban a 90-es évektől – lezajló borászati fordulat éppen az azt megelőző időszakot uraló, a minőség rendkívüli leromlását, egész borvidékeket és nagynevű borokat (*chianti*, *Liebfrauenmilch* stb.) teljesen diszkvalifikáló tömegtermelésre adott reakció. (Mert bizony nemcsak Magyarország borászata süllyedt mélyre a 70-es, 80-as években, hanem az olasz, spanyol, német, osztrák borászat is.)

Ettől azonban még tény marad, hogy az ori-

Az érlelés helyszíne, az ún. solera többszintű hordósora

ási pénzekkel folytatott nemzetközi bormarketing által a trendek középpontjába állított – könnyű, friss, gyümölcsös, száraz, reduktív stb. – borok épp a legnagyobb tökemegtérülést biztosítják, mind a szőlőben, mind a pincében. Mellesleg a helyi kistermelők is jóval nehezebben tudnak versenyezni ezekkel a technológiai borokkal. (Nem azért, mert nem rendelkeznek magával a technológiával, hanem egészen egyszerűen ennek a tömegtermelésnek a volumenhatása miatt, amelyből adódóan akár a tengerentúlról hozott bor is olcsóbb lehet a magyar vagy más európai vidéken.)

De még ezzel sincs baj mindaddig, amíg a nemzetközi bormarketing által diktált borízlést nem állítják be minőségi kategóriának, nem teszik a minőség kizárólagos mércéjévé, s nem szorítják a háttérbe kiváló minőségű, nagy tradíciójú borok hagyományait. Mert ez az érdekérvényesítés bizony odáig is elmegy, hogy adminisztratív úton lehetetlenítik el ezek fenntartását. Amikor az édes bort gúny tárgyává teszik („az édes bor nem bor” – hallhatjuk), amikor képzett sommelier-k az oxidatív eljárásokról mint ósdi, elavult ócskaságokról nyilatkoznak lenézően, akkor bizony meg kell állapítanunk, hogy az egyébként oly örömdetesesen fejlődő borkultúrában hatalmas hiátusok is vannak.

S amikor alig 30 évvel azután, hogy Szekszárd, hazánk legimpozánsabb fejlődést produkáló, főnixként újjáéledő borvidéke bravúros módon visszazerezte jussát a *bikavérhez*, melytől korábban megfosztották, s tán hús-

évvél azután, hogy bortermesztési stratégiáját azokban a borokban definiálta, melyekben kétségtelül világszínvonalú potenciállal rendelkezik – a *Bikavér borongoló* egyébként szenzációs rendezvényén *kunleánnyal* (vagy tán *királyleány*, mindegy) „inzultálják” a résztvevőt, akit még ki is oktatnak, hogy *ez a trend, ezt keresik, erre megy a világ* – hát akkor zászlót kell bontanunk és lándzsát kell törnünk azon nagy hagyományú borok mellett, amelyek tradíciója diametrálisan ellene megy a trendi borízlésnek.

Mert az, ami egy bor minőségét meghatározza (egyensúly savak, alkohol, maradványcukor, csersav és ásványosság között, illetve egyensúly a savas-édes-adsztringens-fanyar ízérzet között) többféleképpen is megvalósulhat. S a kalapon a bokkrétát nemcsak a friss gyümölcsös jegyek alkotják, hanem más is.

Ennek jegyében mutatunk be cikksorozatunkban két bort, mindkettő külön önálló univerzum a borok világán belül: a *sherry*-t és a *tokajit*, a borkészítés déli és északi csúcsteljesítményét.

***

Mi az a sherry? A sherry a Jerez borvidéken, a szőlőtermesztés déli határán egy különleges, történelmileg kialakult terroirról származó, a meleg éghajlattal számot vető sajátos borkészítési eljárásokkal készült különleges élvezeti értékű borstílusok és borok összefoglaló neve. A borkészítés déli csúcsteljesítménye, melyben évezredek tapasztalata testesül meg, hiszen a főníciaiak honosították itt meg

a szőlőt, s a régészek kétszintes borászatot tártak fel az i. e. VIII. századból.

A D. O. Jerez-Xérès-Sherry / Manzanilla de Sanlúcar megjelölésű borvidéket a Jerez de la Frontera, El Puerto de Santa María és Sanlúcar de Barrameda városok által közrefogott „sherry-háromszög” alkotja Spanyolország délnyugati részén, közel az Atlanti-óceán partjához. Termőterülete ma mintegy 7500 ha (Tokajé 5800 ha).

A „sherry” szó az angoloktól származik, akik a középkortól kezdve e borok legnagyobb fogyasztói voltak, s elterjesztői szerte a világon. Kimondani nem tudván így ferdítették el a Jerez (ejtsd: „herez”) nevet. Az alacsony szélességi fokot nem ellensúlyozza tengerszint feletti magasság, ezért a borvidék a legmelegebbek egyike, a szőlőtermesztés déli határa.

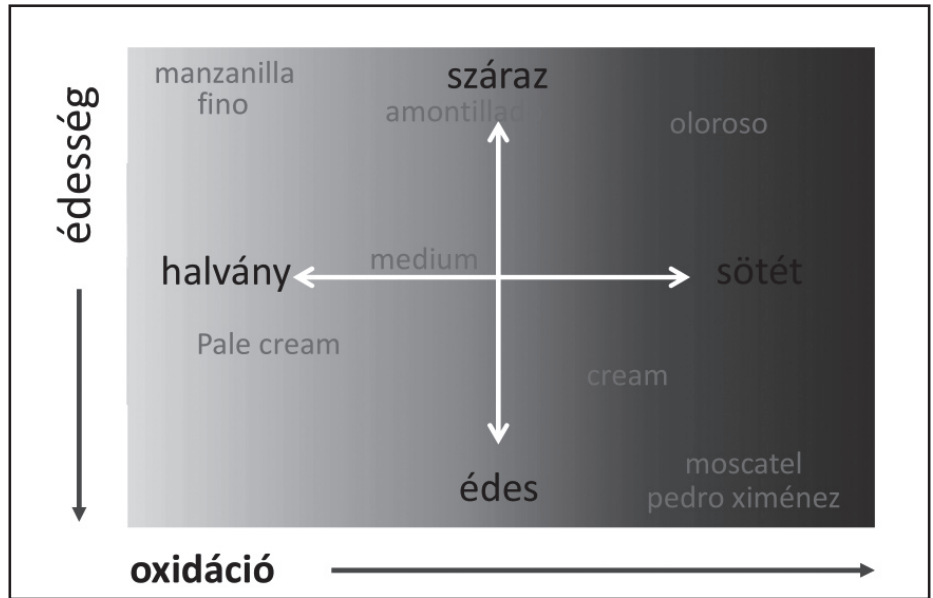
A vidék magas krétatartalmú, agyagos, kavicsos, porózus meszes talaja, a csaknem teljesen fehér ún. „albarizas” a szőlőtermesztés csodái közé tartozik. Nélküle e forró vidék végleg alkalmatlan lenne szőlőre. Vízmegtartó képessége ugyanis kiemelkedő: szivacsként issza be a vizet, majd az erős napsütésre felszíne gyorsan kiszárad, és kemény kéregként óvja meg a talaj nedvességének elpárolgását. A nyarak errefelé extrém forrók, a telek enyhék, az átlaghőmérséklet 17,5 °C. A terroir fontos jegyei még a tenger közelsége, a nedves légtömegeket hozó hűvös nyugati (atlanti) és a száraz, meleg délkeleti (levanti) szél.

Mindez sajátos borkészítési eljárások kialakulását generálta: borpárlattal való erősítés (*avinálás*), élesztőhártya alatti érlelés, levegő jelenléte melletti oxidatív érlelés, szőlő aszálása a napon, évjártatok közötti házastítás – csupa olyan eljárás, melyek a trendi borizlés számára botránykönek számítanak.

A sherry-k világa három nagy csoportra tagozódik: száraz borok, édesítettek és természetes édes borok.

A borvidéken kizárólag fehér szőlőt termesztenek, s mára már csak három fajtát: *palomino*, *Pedro Ximénez* és *moscatel*. A száraz sherry-k alapja a palomino – amiről itthon okkal-joggal azt mondanánk, bizony ez semmitérő szőlő. Vékony héjú, sérülékeny, rothadásra hajlamos. Mustja cukorfoka és sava alacsony, bora jellegtelen, gyenge minőségű – ám a sherry-ben megtalálja a maga világát, és csodákra képes. A belőle készülő magas élvezeti értékű bor tehát az érlelési eljárás eredménye (más szóval: nem *lesz*, hanem *csinálják*).

A száraz sherry-k (*vinos generosos*) készítésének lényege egy olyan érlelési eljárás, amely természetes lefolyása mellett kezdetben egy élesztőhártya (*flor*, azaz virág) alatt folyó biológiai, majd utána élesztőhártya nélküli oxidatív érlelési folyamat, mindez meleg

A sherry koordinátái

környezetben. Ebbe az érlelési folyamatba a borász célzottan avatkozik bele: késlelteti, felgyorsítja vagy kihagyja egyes fázisait, és különböző szakaszaiban különböző jellegű borokat nyer ki, melyek az érlelés típusára, ill. fázisára utaló nevet viselnek, melyek közül a *fino*, *manzanilla*, *amontillado*, *palo cortado* és *oloroso* a legfőbbek. Ennek az eljárásnak döntő elemei a flort képező helyben honos élesztőflóra és a borpárlattal történő erősítés. A kénhasználat igen csekély.

A sherry két alaptípusa a biológiai érlelésű *fino* („finom”) és az oxidatív érlelésű *oloroso* („illatos”).

A szüret hagyományosan Kisboldogasszony napján kezdődik, a minőségi borokhoz kizárólag kézzel szüretelnek, s haladéktalanul megtörténik a zúzás-bogyózás s a préselés. Már a frissen préselt mustot is befördítják az egyik irányba. A finóhoz a színlet használják, a préselés első 2/3 részét, az olorosohoz az ún. „második mustot”. Az erjesztés acéltartályban történik, a kiejert újbor – melyet „mosto”-nak neveznek, s előszeretettel fogyasztanak is – alkoholtartalma 11-12,5%. Télen a pincemester szelektál, s eldönti, hogy élesztőhártya alatt (biológiailag) vagy anélkül (oxidatíván) érleli tovább a borokat.

A hártya képező tulajdonságú borélesztőfajokból álló *flor* a sherry világának középpontja. A flor lakmározik: egy év alatt elfogyaszt a bor alkoholtartalmából 0,5-1,5 %-pontot, miközben felemészti a glicerint, az almasav, tejsav jelentős részét, szinte az összes ecetsavat, az oldott oxigén egészét. Cserébe rengeteg (250 – 900 mg/l) új aromaanyagot termel, aldehideket és illóésztereket, melyekből a tipikus mandulás zamat ered. Ugyanezek az aldehidek felelősek a másnaposságért is.

Mindkét fajta érlelést borpárlat hozzáadásával történő erősítéssel indítják útjára. A biológiai érleléssel finónak szánt bort 14,5-15,5% közé erősítik fel. A flor ugyanis képződik már alacsonyabb szeszfokon is, de növekedése ennyi alkohol mellett optimális. A flor elzárja a bor felszínét a levegő oxigénjétől. Az oxidatív irányba, olorosónak terelt tételre pedig legalább 17%-ra erősítik. Ennyi alkohol ugyanis megátolja a flor növekedését, a bor felszíne a levegővel érintkezik.

Ezt követően a borok az ún. *sobretabla* hordáiba kerülnek, azokat 5/6-ig töltik fel, azaz a bor darabban marad. 6-8 hónapot követően a pincemester újra osztályoz, az eredményt krétával felírja a hordókra. Ha a flor szépen kifejlődött, akkor a bor tovább halad a biológiai érlelés útján („/” = palmaág jele). Ha nem elégedett az élesztőhárttyával, akkor a bor 17%-ra erősítés után olorosóként folytatja („0” jel).

Innen indul a hosszadalmas és rafinált érlelés, az ún. *solera*-rendszerben, amelynek lényege a frakcionált házastítás. Itt a hordósorok több szintben (minimum három, gyakran öt, de létezik tíz is) vannak egymásra nyergelve. A késznek ítélt, egyben legöregebb borokat az alsó sorból palackozzák, évente legfeljebb 30%-ot. A felszabaduló helyre a felette lévő sorból fiatalabb bort fejtenek, majd ennek helyét megint csak a felette lévő hordóból töltik fel. A legfelső szint megüresedő helyére kerülnek a *sobretabla* utolsó szüretből származó újborai.

A sherry-hez használt amerikai tölgyfa hordók mindig régiak, űrtartalmuk hagyományosan 600 liter, azaz 36 arroba (régieketül jelzéssel: „36@”), melybe 30@ bort töltenek.

A *solera* egyrészt érlel, másrészt kiegyenlíti a különböző évjártatok különbségeit, az adott

bor állandó minőségét biztosítva ezzel. Mivel pedig az öregebb, egyre lejjebb csúszó tételeket felülről fiatalabb borral pótolják, egyúttal frissítik is a flor fejlődéséhez szükséges tápanyagokat. A rendszerből adódóan minden palack sherry-ben megtalálható egy csepp a solera indulása idejéből származó első, akár 100 éves borból is. Számos solera létezik, amely a XIX. században indult el, és a mai napig megszakítás nélkül működik – hirdetve gazdjára patinás múltját. Egy solera akár több ezer hordóból is állhat.

Az érlelés fontos tényezője maga az épület is. Pincék helyett Jerezben a találóan „katedrálisoknak” nevezett ún. *bodegák* vannak. Focipályányi alapterületű, 10 méteres belmagasságú épületek ezek, padlójukon időnként vízzel locsolt nedvességtartó homok, nyugati homlokzatukon nagy, kerek ablakok, melyeket kitárnak az óceán felől érkező páradús, hűvös szelek előtt. Amikor pedig a száraz, meleg keleti szél fúj, benedvesített gyékényszőnyeggel mérséklék annak szárító hatását. Természetes légkondicionáló praktikáinak köszönhetően a bodegákban 22-25 °C fok mérhető, a páratartalom azonban csak 65% körüli. S itt jön Jerez újabb csodája! A száraz levegőben nagy a borok párolgási vesztesége – na, de mi párolog el több: alkohol vagy víz? Közismert, hogy Skóciában az érlelődő whisky alkoholjából veszik el jussukat az angyalok – a levegő páratartalma ott magas. De Jerez száraz klímáján a vízből párolog több, s a bor szesztartalma az évek során koncentráldik. Míg nem a flor haldokolni kezd, majd el is hal, a bor felszíne a levegővel kerül érintkezésbe, és az érlelés oxidatív úton folytatódik. A pályáját így folytató sherry neve: *amontillado* („montillaias”). Ez tehát hosszú biológiai érlelést követően oxidatíván érlik tovább. A mai technológiai gyakorlatban nem várják meg a flor természetes elhalását, hanem a finót 17% alkoholra avinálva indítják életének amontilladoi szakaszába. Hogy mikor, azt borászata válogatja, s ez is hozzájárul az amontillado sokféleségéhez.

Ha magára hagyják, a flor nem varázsütésre tűnik el, haldoklása folyamán külön köztes sherry-fajták vehetők ki, melyek az elhalt flor bomlásából vajás aromajegyeket vesznek fel. E nüanszok megkülönböztetése végett ezek korábban különféle neveket viseltek (*entrefino*, *manzanilla pasada* stb.), de ma többnyire minden amontillado. Éppen a sokféle lehetőség miatt a hátoldali címkén precízen le szokták írni az adott amontillado pontos karakterét.

Lehet, hogy a borász téved, s a finón a flor nem fejlődik jól. Ez esetben irányt váltnak, és felerősítve oxidatív útra irányítják. Ilyen mindig akad, de nem bánják, mert egy külön-

leges sherry-fajta jön létre így, a *palo cortado* (=keresztezett vonal, melyet hordóit jelölik). E rövid ideig biológiai, hosszú ideig – legalább 12 évig – oxidatív módon érlelődő sherry mára olyan felkapott lett, hogy már tudatosan irányítják erre az útra az erre alkalmasnak ítélt hordókat.

A *manzanilla*

(„kamillás”) nem egyéb, mint Sanlúcar de Barrameda nedvesebb és hűvösebb klímáján érlelt fino, ahol a közeli tengernek köszönhetően a flor aktívabb és vastagabb, mint Jerezben, ami némileg eltérő karakterű borokat eredményez.

Az oloroso kezdetől fogva oxidatív úton érlik, amelyre olykor azzal is rásegítenek, hogy fiatalon a melegben, a bodegán kívül, féltető alatt tárolják. A magasabb párolgás miatt sűrűbb és koncentráltabb is. Az olorosónál előfordul az évjáratos érlelés is, solera-rendszer helyett végig ugyanazokban a – hatóságilag lepecsételt – hordókban (*anada*) érlelnek, legfeljebb 30 évig. Ugyanis 70 év alatt a bor maradéktalanul elpárologna...

A fino és a manzanilla 3-10 év érlelés után kerül palackba, 15-17% alkohollal. Jellemzőjük, hogy csontszárazak, semmi maradványcukor nincs bennük, és a glicerint is szinte teljesen hiányzik, ezért a pohárban nem észlelhető „könyv” vagy „templomablak”. Mindez a magas alkohol mellett is egyensúlyba hozza ezeket a borokat a viszonylag alacsony savtartalommal. Színük világossárga, friss, citrusos, kelt tésztás és mandulás aromajegyeket mutatnak. A manzanilla teste még vékonyabb, és sós ízjegyet is mutat. Palackozás előtt derítik, szűrik és hidegstabilizálják őket, sokszor túl alaposan is. Ha mindez elmaradván, közel természetes állapotában kerülnek palackba, akkor „*en rama*” sherry-ről beszélünk, ami testesebb és tartalmasabb, mint a kezelt borok.

Az amontillado 3-8 év biológiai + 3-4 év oxidatív érlelés után kerül palackba, 16-22% alkohollal, szintén teljesen száraz, színe aranysárga vagy még sötétebb, aromavilága vibrálóan sokszínű, narancshéjas, mogyorós ízjegyeket mutat fel. Az oloroso (17-22 %) borostyánszínű, testes, rendkívül komplex, nagyon hosszú utóízű, diós, mazsolás, aszalt gyümölcsös ízjegyeket mutat. 7-10 évet érlik oxidatíván, így flor híján glicerintartalma meg-

A flor és a tipikus sherry-kóstoló lopó

marad, amely édes ízérzete révén hozzájárul egyensúlyához.

A száraz sherry-k képezik alapját a koncentrált musttal vagy misztellával édesített változatoknak (*vinos generosos de licor*) is. Az édesítés többnyire a már érlelésen átesett száraz sherry-ken történik. A szőlőmustot nyílt tűzön főzve 1/5 részére sűrítik be, miközben cukra karamellizálódik, ez az *arrope*. A misztella napon aszalt szőlőből készült édes must, szeszszel lefojtva az erjedésben. Neve *dulce*. Ha Pedro Ximenezből vagy moscatelből készül, a szőlőfajta is meg kell nevezni mellette, ha palominóból, akkor egyszerűen *dulce*.

Fino és mustsűrítmény házasítása a *pale cream*. Amontilladónak bármely fajtájú misztellával való házasítása útján készül a *medium sherry*. Olorosónak a *dulce PX*-szel vagy moscatellel való házasítása pedig adja a *cream sherry*-t: erre nyomták rá a bélyeget, hogy az öreg tántik itala, s azonosították vele a sherry-t általánosságban.

A *vino de color* palomino friss mustjának és arropéjének házasítása, erjedésében erősítéssel megakasztva, érlelve. Amontillado és oloroso színezésére használják.

Itt teszünk említést a *vörös sherry*-ről is, amely a *tintilla* nevű szőlőből készül, hazája Rota városa. A bor erjedését szeszszel megakasztják, 17%-ra avinálják, s saját mustsűrítménnyel házasítják. Szinte mézes édességét savai és tanninja ellensúlyozzák, jellemző aromajegye a füge.

Az *East India Sherry* mindennek a netovábbja. A Kelet-Indiába induló hajók gyomrába balasztként tették a sherry-vel töltött hordókat, és amikor a hajók hazatértek, kétszer átlépve az Egenylőt, kész volt a népszerű East India sherry. Ma is reprodukálják, 12-12 évig külön érlelt oloroso és PX házasítását még 3 évig solerában érlelve. Sötét mahagóni színű, szélen zöldes-borostyános. Jegyei juharszirup, barnacukor, régi cipőpaszta, megpörkölt narancshéj, szilva.

A Pedro Ximenez és moscatel szőlőkből készülnek a természetes édes sherry-k (*vinos dulces naturales*).

A PX jó cukorgyűjtő, vékony héjú, nagy fürtű (akár 2,5 kg) fajta, amely a gyengébb, homokosabb talajokon is jól díslik. A moscatel másutt alexandriai muskotályként ismert.

A mintegy 30 cukorfokkal szüretelt szőlőfürtöket a meleg földön gyékényre terítve még napokig-hetekig aszalják (*asoleo*), a cukrát kiemelkedően magasra, akár 50 cukorfokig koncentrálnak. Nagy erővel préselik, a fürtök közé rétegenként gyékényszőnyegeket rakva. Részleges erjesztés után itt is megtörténik az avinálás, a magas maradványcukor megőrzése végett. Ezután solera-rendszerben érlelődnek, ahol elképesztő tercier aromákat nyernek. A PX-t csakis így készítik, de moscatelből van asoleo és érlelés nélküli is, csupán kései szüretként, színe így világos arany, friss gyü-

mölcsaromákat hordoz. A PX töménységét jellemzi, hogy ha a hordó szivárog, a bor képes kikristályosodni, és szétfeszíteni a dongát. Magas viszkozitása miatt viszont a párolgási veszteség inkább az alkoholt érinti.

Ekkora cukor nem igazán tud egyensúlyba kerülni a savtartalommal (bár az a száraz sherry-énél magasabb, s hozzájön még az aszalás miatt ottmaradó kocsányból eredő tannin is), ezért ezek a sötétbarna, mahagóniszínű borok kifejezetten sziruposan édesek, de fantasztikusan gazdag aszalt gyümölcs, mazsola, füge, datolya, kávé, csokoládé aromajegyeket hordoznak. Alkoholjuk 15-22%, cukruk 200-300g/l a Moscatelnél, a PX-nél elmeget 400-500g/l-ig, ami fél kiló. *És itt hagyjuk abba.*

A bemutatott elemi alapfogalmak talán elégségesek, hogy ne vesszünk el a sherry-k összetett, bonyolult és kifinomult világában,

s beláthatassuk, karakterük egyedi és megismételhetetlen. Sokan tudják ezt, főleg Spanyolországban, Nagy-Britanniában, Németországban, Hollandiában, és – divatra, trendre, demagóg marketingre fittyet hányva – csak megisszák évente azt a 60 millió palack sherry-t, amit a Sherry-háromszög 400 000 hordajából évente kibocsát. Lévéen önálló bor-univerzum, minden ételhez található megfelelő sherry-párosítás, a párolt haltól az érlelt steakig, a csokoládétortától a fagyaltig, beleértve egyébként nehezen párosítható ételeket is, mint pl. a főtt marhahús, a zselatinban gazdag ökörszál, a gombák, sőt, a csülkös bab. Több webshop teljes skálát felölelő választéknak köszönhetően ma már hazánkból sem elérhetetlen ez a világ, ráadásul a világ nagy borai közül a sherry kivételesen jó ár-érték aránnyal valóban kedvezően elérhető. Bátran nekivághatunk felfedezni! -Folytatjuk- ■

Családtörténeti mozaikok

■ *Egy-egy család történetében számtalan fordulat és különös ősök találhatóak, a 20. század számos sorsfordulója pedig igazán sok meglepetéssel szembesíti az őseinek történetét kutatót. Szerzőnk családfáján is sokféle izgalmas személyiséggel találkozunk: a messzi Tomtorban szibériai tigrissel dacoló tataházi parasztemberrel, a második bécsi döntés után hazánkba költöző erdélyi magyar lánnyal, az amerikai hadifogságból gyalog hazatérő férfit... Történetük a családi panteon része, sorsukban a viszontagságos évszázad számos tanulsága tükröződik.*

Kunvári Krisztián

■ Mindannyiunk élettörténete számtalan kérdést vehet fel: miért éppen úgy reagálunk bizonyos dolgokra, milyen úton haladtunk, és hová érteztünk meg fontos döntések révén? Szinte megelevenednek és visszhangoznak fejekben a felmenőimről szóló történetek, amelyeket egyik anyai dédanyámtól és két nagymamámtól gyűjtöttem össze. Az alábbiakban a családtörténetünk leginkább jellemformálónak gondolt eseményeit adom közre.

A parasztember őrlődése papi és világi hivatás között – anyai dédapám története

Egyik anyai dédnagyapám, Kovács Kálmán történetét hitese feleségének 100. születésnapja után hallottam először. Kovács papa az első világháborúba már 30 évesen, a faluban mindenki által ismert, szorgos földművelőként ment el, akkoriban ennyi idősön már igen-csak agglégénynek számított. A nyughatatlan természetű, erős belső küldetésstudattal bíró férfi akkoriban még komolyan vívódott a papi és a világi, családalapítással járó hivatás között. Időnként ugyan hosszabban udvarolt, de ministrált, és sokat vendégeskedett is a helyi plébánosnál, aki szintén gyakran járt hozzájuk.

Idővel mindkettejüket besorozták, a pap végül a keleti fronton, egy rajtaütés során a karjaiban halt meg. Állítása szerint utolsó szavaival a pap azt mondta neki, hogy lelki szemeivel látta maga előtt bajtársa gyermekeit, és ezzel mintegy kijelölte számára a családalapítás útját.

A hatalmas veszteségeket szenvedő, egyre inkább lerongyolódó egység papám találékonysága és nyomkereső képessége révén sok sikeres rajtaütést vitt véghez a zord orosz vidéken. Élményeiről hosszú éveken át hallgatott, de később már-már idillikus életképeket adott elő feleségének. A helybélieket kedves személyiségével, kommunikációs képességével az ellenséges környezetben is hamar meg tudta nyerni. Igazán különlegessé viszont az tette őt, hogy

„állatsuttogó” volt: a haszonállatok kommunikációjából ki tudta deríteni, mi lehet a bajuk, így gyógyítani és nyugtatni tudta őket. Idővel, 1916-ban egy nagyobb ütközetben egységét végleg felmorzsolták, és utánpótlásuk sem volt. Hamarosan kénytelenek voltak megadni magukat, hogy legyen mit enniük, és elláthassák a sérülteket. Számukra felfoghatatlan távolságba, Tomtorba vitték őket hadifogságba. Több napon át vonatoztak, majd gyalogoltak végeláthatatlannak tetsző, kopár hegységek között, fenyvesek mellett. Szibériában nyáron párás éghajlat fogadta őket, a tábornak helyet adó végtelen fenyőerdőt varázslatosan festőnek látták. Akkoriban Gulág még nem létezett. Tomtorban télen gyakran farkasordító hideggel kellett megküzdeniük, hiszen 3-4 hónapig a -45-50 fokot is elérte a hőmérséklet. A hadifoglyok lassan összeszokott csapatában volt

A 41-es tüzérezred katonái 1919-ben, köztük a dédnagyapa, Kungl Miklós

a szomszéd faluból származó bajtárs is (a dédpapa tataházi volt). A mélykúti Gyura lett a legjobb barátja. Sokat főztek, kártyáztak, és mindvégig küzdöttek a zord időjárással. Sokan meghaltak közülük végelgyengülésben. A túléléshez meg kellett tanulniuk a jég hátán is megélni. Néha a nyál szinte megsebezte az ínyüket, és olykor a vizeletük is megfagyott menet közben. Mivel az ott állomásozó katonai egységekkel is jó volt a kapcsolatuk, állandó dohányutánpótlás fejében becsület-szavukat adták, hogy nem szöknek meg. Nem is lett volna hová szökni: hatalmas pusztaság, hegláncok és völgyek, végtelen havas mezők állták útjukat. Akik mégis megpróbálták, azokat őrkutyák, vérengző farkasfalkák tépték szét, ha egyáltalán sikerült kijutniuk a tábori őrtornyok lőtávolából.

A dédi többnyire a földijével járt fát vágni egy patakok által keresztezett, gyönyörű útvonalon. Az őket kísérő tiszt már-már a *Moby Dick Ahab* kapitányának megszállottságával kívánta levadászni a nagyjából 400 kg súlyú, hírhedt és hatalmas szibériai tigris, amely egy vadászat során megsebesülve megölte a szüleit. A tigris a jegesmedve után talán a legtekintélyesebb tróféának számított a Szovjetunióban. A vadonban menet közben is gyakran lehetett hallani az üvöltésüket, neszüket, ilyenkor a foglyok leálltak a munkával. A tigrisek általában kerülték az embereket, csak biztos távoból, a magaslatokból kémlelték őket. A katlanokban, völgyekben így is többször rájuk támadt egy-egy állat, de azokat lelőtte a híres burját vadászként ismert tiszt, vagy tányérütögetéssel zavarták el őket.

Egyszer aztán megjelent az említett hatalmas fenevad is. Az előmerészkedő tiszt szapora zihálását a növényzetből hirtelen előtörő tigris ordítása szakította meg, majd egy puskadörrenés után már csak a megsebesített tiszt jajgatása hallatszott. Gyura és a dédpapa odasietetett. Meglátva az eseményeket, társa fejszével rohant a bajba jutott férfi segítségére, ám megbotlott egy gyökérben, és egy nagyobb sziklához vágódott. Az állat reflexből rá akart rontani új támadójára, ám hamarosan a dédpapa lépett elé. Kissé meggörmnyedve, oldalazva közelített, tekintetét egy pillanatra sem vette le a magyar hadifoglyról. Kovács Kálmán „suttogó” képessége a krízishelyzetekben intenzívebben működött: mozdulataival, tekintetével és jelenlétével kommunikált az erdő urával. Az állat felé tiszteletet sugározva, egymásra reagálva teremtettek egyfajta otthonos légkört „ellenfelével”, és valami csoda folytán a tigris eloldalgott. Többé ők sem háborgatták a területét beszerző körútjaikon.

A következő években a fiatal burját tiszt sokat tett azért, hogy a papa előbb szabadul-

hasson. Neki csak egyetlen kérése volt: baráti módon kezeljék a hadifoglyokat. „*Fiam, nézz a szemébe, szólítsd meg, majd fogj vele kezét. Vedd észre, hogy őt is anya szülte, és legyél ember az embertelenségben!*” Kovács Kálmán végül 1927-ben, 11 év után szabadult. Akkoriban számolták fel a tábort, ám a térdig érő hóban, -53 fokban, legyengülve kellett még 40 km-t gyalog menetelnie társaival az ellenőrző pontig, ahonnan végül elszállíthatták őket. Egyre többen estek össze ájultan a hóviharban, köztük papa is. Szerencséjére a mögötte dülöngelő Gyura észrevette ezt. Már őt is csaknem elhagyta az ereje, ám a havas pokolban visszaemlékezett Mélykútra, az őt hazaváró feleségére és két gyermekére. Határtalan erő költözött belé, így könnyedén felkapta a vállára a papát, és elcipelte az ellenőrzőpontig. A két férfi a későbbiekben is mindenben számíthatott egymásra, életük végéig barátok maradtak.

***

A második világháború idején, a front érkezésével Tataháza is beszállásoltak szovjet katonákat. Kovács Kálmán 42 évesen szabadult a fogságból, és megvalósult az elhunyt plébánosa által megígért boldog családi élete: négy egészséges gyermeke született. Egy hozzá hasonlóan nehéz sorsú, jánoshalmi özvegyasszonyt vett el, akinek első két udvarlója párbajban ölte meg egymást, a harmadikat részegségében ló rúgta halálra, első férje pedig a szerb fronton sebesült meg egy véres katlancsatában, majd a Drinába fulladt. Az asszony 10 évig élt özvegyen egy rideg és ellenséges hangulatú családban, mert sokáig nem tudták biztosan, hogy a férj valóban meghalt. *Rab Rozáliát* ebből a légkörből végül a testvérei menekítették ki. A dédimama, megbékélve helyzetével, Jánoshalmán gazdálkodott és telepedett le, időnként meglátogatta Tataháza házasodott hűgát. Egy ilyen alkalommal, a „pletykapadon” szúrta ki őt magának a dédpapa, és végül egy, a dédimamával együtt áruló kofa kommandálta össze őket.

A második világháborús front érkezésekor már 16 éve voltak házások. A dédpapa tudott oroszul, így időnként beszélgetett a szovjet katonákkal, akik heteken át éltek náluk. Néha előkerült a doromb, mordvin népdalokat énekeltek, táncoltak, s mély tuvai torokhangon is megszólaltak, ami kisgyermek nagymamám számára elég rémisztően hangzott. Lassan barátkozva, anyja aggodalma ellenére a mama elkezdett játszani velük, egy orosz bábjátékot tanulgatott tőlük. Játék közben a keserűség is előtört a kiskatonákból: mindenki mesélt valamit a szüleiről, a közösségéről, szerelméről, feleségéről vagy éppen a gyermekeiről. Mamáék ugyan nem értették a nyel-

Apai dédapám, Zsulyevics Mátyás vőlegény korában

üket, de a gesztusaikból, a semmibe révedő tekintetükből, hanghordozásukból pontosan megértették, hol járnak a gondolataik. Egyedül a dédpapa értette őket, talán túlságosan is: ismerte az orosz néplelket, az ottani falusiak mindennapjait, a féltelenségbe hajló dacos tehetetlenségérzetet és az abból feltámadó büszkeséget is.

A beszállásolt katonák a háború borzalmaival csak egyfajta helyzettagadással, ivással és féltelen jókedvvel, szokásaik megélésével, belső otthonuk, idilljük megidézésével tudták elviselni. Mindegyikük tűzre vetett virágszirmokkal emlékezett a szerelmére vagy feleségére és gyermekeire. Az akkor 9 éves nagymamám gyűjtötte be tőlük ezeket, és ő dobta rá a minden gyűlöletet, haragot elémészítő tűzre.

Az újabb csapatok érkezésekor a papa hatalmas döbbenetére felismerte az őt egykor őrző burját tisztet, aki a találkozás hatására ugyancsak elérzékenyült. Szó nélkül zokogtak egymás vállán. A sanyarú helyzet ellenére nagy lakomát csaptak a szomszéd faluból áthívott, izgatott Gyurával és az ott állomásozó katonákkal.

A front elvonulása után ismét csend lett. A nagymamám, *Kovács Ilona* családja később a szlovák-magyar lakosságcsere után egy Felvidékről érkezett gyermeket is nagy szeretetben nevelt fel a sajátjai mellett, majd egy teljes esztendőre elszállásoltak egy Délvidékről

menekülő német nőt a gyermekével együtt. Az Isten a földön bőséges természéssel áldotta meg őket a zord időkben is, és az állatok is jól fiáltak ahhoz, hogy ezt is megtehessek.

Német házassági ígéret, menekülés a szovjet erőszak elől – apai nagymamám története

Apai nagymamám alig négy éve szenderedett el végleg; tanításából, életvezetéséből és bölcsességeiből én is sokat merítettem. Zsulyevits Anna kolozsvári polgárcsalád későbbi hosszú évekre Bajára kerülő sarja volt. A második bécsi döntést követően, 1940. szeptember 15-én ünnepelték a magyar csapatok bevonulását és a kincses város viszszerzését az anyaországhoz. Az ünnepségre frissen kinevezett bácsalmási plébánosként elment apai dédnagymamám, *Schneider Anna* testvére, a magyarosított nevet választó *Szentmihályi Feri* bácsi is. Nagyanym testvére, a később egyetlen pert sem veszítő válóperes ügyvéd, *Zsulyevits Ferenc* bevonult katonának, a nagymama pedig hatalmas szőnyegbombázások és viszontagságok után nővéreivel együtt 1943 elején Budapestre jött. Ő banki tisztviselőként, testvérei pedig német-, illetve franciánaként helyezkedtek el a fővárosban. Amíg oda nem ért a front, már-már paradicsomi életük volt a sok látványosság között, gyakori vendégei voltak a fürdőeknek.

Közben egy ott állomásozó fiatal német százados, *Gerhard Ritter* udvarolt a nagymamámnak. Édesapja egy híres drezdai cukorgyár tulajdonosa volt, meg is adta a címét, hogy a háború végén oda kövessen. „*Heinrichstrasse Zwanzig, Heinrichstrasse Zwanzig!*” – ismételtette hangosan, egy lapot lobogtatva, mielőtt gépkarabélyát felkapva harcba indult az erősen bombázott Ferenciek tere környékére. A jelentések szerint a százados fanatikus módon harcolt a túlerővel, ám egy összedőlő épület maga alá temette. (Februárban Drezdát is lebombázták, ahol épp a legnagyobb poklok idején született egy női mosdóban *Karine*, nagymamám unokaöccsének későbbi élettársa.)

A harcok elültével nagyon sok nőt fogtak be krumplit hámozni az igen kiszámíthatatlan vehemenciával fellépő szovjet megszállók, és jó néhányan erőszak áldozatául is estek. Nagymamám nagyon szép nő volt, emellett igen talpraesett és közkedvelt is, így egy ezredes behívatta magához. Büszkén mutatta neki, hogy mennyi élelem van a szobában, majd kifejtette, milyen kiváltságokra tehet szert a megalázott városban. Ám a mama felismerte a nyájasság mögötti rejtett szándékot. Tört orosz nyelven, de hevesen gesztikulálva tiltakozott a burkolt fenyegetés ellen, és elutasította az ajánlatot. A tiszt hirtelen eltorzult

arcával gépkarabéllyal a mennyezetbe lőtt. Dühösen, csodálattal, ugyanakkor értetlenséggel szemlélte a méltóságteljes nőt, aki kiszolgáltatott helyzetében is ellentmondott neki. A mama azonnal reagált: haragosan arcon köpte, majd kirohant a döbbenettől megdermedt tiszt szobájából. Mivel az orosz kiskatonákkal akkorra már szinte baráti viszonyt ápolt, elhittette velük, hogy az ezredes úr utasítására 16 éves lányokat hoz a munkaterületre. Ezzel a rögtönzött trükkel, lélekjelenlétének köszönhetően szökhetett meg.

Zsulyevits Annának zárdában szálltak meg a nővéreivel, ahol értesültek a Szent Bonaventura Nyomdában dolgozó apjuk sorsáról. A pápai érdemkeresztes nyomdászt korábban egy gestapós rezzenéstelen arccal, tüdő- és májlövéssel sebesítette meg, de csodával határos módon életben maradt, és még 30 évet élt. A felesége viszont – őt már biztonságban tudva – egyedül kerekedett fel egy étellel és ruhákkal megtöltött, hatalmas csomaggal, hogy Pesten megkeresse a lányait. Egészen véletlenül éppen abban a zárdában érdeklődött utánuk, ahol a hosszú, óvóhelyen töltött időszakok után beteg és legyengült lányai megszálltak. A négy nő feléledve, kitorzó örömmel ölelte át egymást, a lányok örömkönyvekkel fogadták édesapjuk megmenekülésének és fivérük szerencsés túlélésének híreit. Nem sokkal Budapestre indulásuk előtt, amikor épp nagypénteki szentmisére igyekeztek, kolozsvári házukat lebombázták, és nagymamám legjobb barátnője, *Buba* a romok alatt lelte halálát. A vőlegénye önkívületi állapotban ásta ki, majd ölelte magához élettelen testét.

Apai dédnagypám, *Zsulyevits Mátyás* többek között Reményik Sándorral együtt részese volt a transzszilvanista megújulásnak és a kulturális nemzettudat felélesztésének. *Wass Alberttel* és *Dsida Jenővel* is egy társaságba tartoztak, apai nagymamám *Áprily Lajos* fiával, az akkor feltörekvő költőnek számító *Jékely Zoltánnal* is levelezett. Dédnagypám lobbanékony, bunyevác vére és sváb dédnagymamám, *Schneider Anna* nyugodt, szelíd természete egyesült a legkisebb Zsulyevits-lány jellemében. A sors sajátos fordulata, hogy nagymamám végül Baján lelt otthonra, ahol e két nemzetiség igen nagy számban él együtt.

Baczó Gábor kalandos útja Magyarországra

Nagymamám Erdélybe hazatérő nővérei Kolozsváron tanítottak tovább német-orsz, illetve francia-orsz szakos tanárként. Az erőszakos románosítás barátságtalan légkörében nevelkedett nagymamám egyetlen unokaöccse, *Baczó Gábor* is. Nagyszüleim az ötvenes évek elején még utazásokkal sem

A dédnagymama, *Schneider Anna* mint ifjú menyasszony

nagyon tarthatták a kapcsolatot a kolozsvári szülői házzal. Ugyan a román miniszterelnök rendeletében a megbékélés jegyében írta elő a határok légiesítését, ám *Teohari Georgescu* belügyminiszter operatív rendeletével mégis szinte átjárhatatlan határokat alakítottak ki. A Zsulyevits testvérek így éveken keresztül csak levelezhettek.

Bözi néni az akkori román államelnök, *Petru Groza* nevelt lányát tanította németre a középiskolában, személyesen is ismerte a politikust. Egy neki címzett levéllel érthette el, hogy a fia, *Baczó Gábor* katonaköteles korúként, 17 évesen román érettségivel 1958-ban átjöhesse Magyarországra. (Néhány nappal az engedély aláírása után a régóta betegeskedő államelnök el is hunyt.) Zsulyevits Erzsébet fia után másfél évvel, névházasság útján szintén átjött az anyaországba. Budapesten végül hozzáment az őt névleg magához vevő *Mészáros* doktorhoz, és szellemes, keresett idegenvezetőként teljesedett ki a pedagógusi pálya mellett.

Gabi bácsi később magyar érettségét is tett, majd az egyetem után vegyészként helyezkedett el. Közben a BEAC élvonalbeli kosárlabdacsapatában játszott. Két gyermeke született, majd a sikeres vegyészéveit követően híres kosárlabdaedző lett az utánpótláskorúaknál. Zömmel 14 évesnél fiatalabb lányokat tanított: atyai jószágával és humoros egyéniségével fogta össze a lurkókat, és igyekezett átadni nekik családjá Kolozsvárról hozott értékrendjét. Csapataiban méltóságteljes, erős és aktív vezéregyéniségeket formált – amilyen édesanyja, Zsulyevits Erzsébet is volt. Az ismertebbek közül *Ujvári Eszter*, *Semsei*

Barbara, Papp Krisztina is az ő műhelyéből, az FTC-palotából indulva jutott el magyar felnőttválogatottig.

Gabi bácsit Kolozsváron a nagyszülei nevelték fel szeretetben. A neves, gazdag és sikeres ügyvédfamíliába tartozó szülei nem viselhették gondját, hiszen a bosszúszomjas légkörben szinte minden vagyontárgyat elkobozták vagy lefoglalták. Apját mindössze 4 évesen veszítette el: a Budapesten katonaként szolgáló ügyvéd családjához betörték a nyilasok, és azonnal el akarták hurcolni. Az ügyvéd úr felesége és a gyermeke előtt úrrá lett növekvő félelmén, majd jelezte: nem tartozik nekik engedelmisséggel, hiszen nem az ő körletükbe tartozik. Dacolt az ellenséges tekintetekkel, és megpróbálta útját állni a fenyegetően közelítő férfiaknak. A visszahőkölő katonák feleszmélve azonnal a fegyverek után nyúltak. A családja és nyilasok között álló férfit körbelőtték gépkarabéllyal, majd azzal fenyegették, hogy a családja szeme láttára végzik ki. Id. Baczó Gábor szíve megrendült, a sírás fojtogatta, de felemelt fővel, csukott szemmel biccentett. Fél szemét a családján tartva csomagolt, majd egy búcsúpillantást követően elindult a legnagyobb harcok közepébe. Egy darabig még küldött filozofikus mélységű, szerelmi vallomást is tartalmazó leveleket, aztán – ahogy a beszorított csapatok esélyei csökkentek – számot vetett bennük a végső búcsúzással is. A levelek sora egy kora februári napon szakadt meg végleg.

Megszökvé az amerikai hadifogságból – apai nagyapám története

Apai nagyapám, *Kunzl Károly* még a második világháború alatt magyarosította a családnevünket Kunvárra, hogy ne vigyék el a *Wehrmacht*-ba. A *Kunzl* család módos sváb földművelő famíliának számított, kiterjedt zombori, szabadkai és ninkinci birtokállománnyal. Az első, majd a második világháborúban és azokat követően ennek jó részét elrekvirálták tőlük, majd a család Budapesten maradó ága örökölt egy részt. Ótata szülei, *Kunzl Miklós* és *Szommer Veronika* még a virágzó Monarchia idején Bácsalmásról elvándorolva telepedtek le Budapesten, a Nádor utcában. Ótata egyedüli gyermekként meglehetősen snájdig fiatalembernek számított, akkoriban a legdivatosabb viseleteket hordta. Szellemes társasági ember lévén sziporkázott a kávéházakban, az iskola mellett a könyvtárba is gyakran bevette magát. Ösztönös tehetsége volt ahhoz, hogy kevés energiával is társasága középpontjába kerüljön. Angolul, németül és franciául is értett, később tanult oroszul is. Talpraesett aranyifjúként mindenhol megszerettette magát.

Ezen tehetségét aknáztta ki a II. világháborúban, amikor amerikai hadifogságba esve

fogvatartóival is rendkívül jó viszonyt alakított ki. A táborparancsnok egyenesen fogadott fiaként kezelte, és a lányával tervezte összeházasítani, utóbbival Ótata egy ideig még a háborút követően is levelezett. A parancsnok a konyhára osztotta be az elmés fiatalembert, aki innen szőtt mestertervet a szökésre. Felismerte az őrség morálját. A vidám amerikai kompániák többnyire mit sem törődtek a foglyokkal, hedonista módon élvezték a környezet egészséges levegőjét, és harcok híján szinte minden este ájulásig vedeltek és dohányoztak. Nagypapámat a baráti, bizalmas hangulatban szinte cinkos mosollyal már-már biztatták a vakmerő lépésre a tengerentúli katonák is. A konyhán szövetkezett társaival, kellően fel is erősödtek. Ételszállító körútjain figyelte a tábor felépítését, összeeskábálta alaprajzát, és lassan minden fontos tudás birtokába jutott. Mivel itt mindenkiel találkozhatott, a csapat ötletgazdájaként szervezhette meg a szökést a Svájci-Alpokban található, magasan fekvő táborból. A hágókon keresztül, úttalan utakon menekült társaival, az amerikai ellenőrzőpontokat elkerülték, ám a későbbi vonalakon már erős tűzerővel is szembeülhettek. Svájc természeti adottságait és földrajzát ismerte a középiskolából, és itt tanúbizonyságot tehetett helyzetfelismerő képességeiről is. Az eredetileg jól táplált emberekből álló menet csak egy-egy magánházban jutott olykor élelemhez, így a végkimerülés határán jutottak vissza gyorsan Magyarországra.

Nagypapámat valóságos kultúrsokként érte, hogy szülei hazatértek a bácsalmási szülőházba. Ő maga az új helyzetben szövőmunkásnak állt. Itt is gyorsan előretörték ambíciói: csapatvezetőként nyers és határozott kislőnékké küzd-

hette fel magát. Éppen beosztottjával pörölt, amikor összetalálkozott az akkor éppen pap nagybátyjánál élő nagymamával, akivel végül egy bálban kerültek közelebb egymáshoz. Kunvári Károly egyre otthonosabban érezte magát régi-új falujában. A sziporkázó fiatalember stílusával rabul ejtette, majd hamar táncba vitte nagymamát, teljesen elbűvölve Zsulyevits Annát. Nagypapám karrierjében akkoriban azért volt egy erős elakadás, a háború előtt ugyanis az érettségi folyamatán még nem ment végig. Nagymamám viszont megsejtette a benne lappangó tudást és képességeket, így – bár legkevésbé sem tűnt számára jó partinak – őt választotta a leánykori álmát jobban megtestesítő banki középvezető *Kleinheimpel Öcsi* és a nagybátyja által kinézett, akarnok természetű *Burtik Győző* főszolgabíró helyett. Ótata végül nagymamám erős támogatásával tehette le az érettségit, majd két éves felnőttképzés után az 50-es években a Fehérneműgyár, aztán a 60-as évektől 1978-ig a Hűtőház főkönyvelője lett Baján. Feleségével a Kassa utcában kezdtek, majd a Gaál Péter utcába költöztek (itt született 1951-ben *Smohainé Kunvári Mária*, 1953-ban *Kunvári György*, újabb költözésük után pedig 1956-ban *Kunvári József*, az édesapám). Később az Engels (ma: Czirfusz Ferenc) utcában éltek boldog és teljes életet, majd 1962-ben telepedtek le végleg a Puskin utcai családi házban, ahol még 30 évig, Ótata haláláig élhettek együtt. Ezt követően nagymamám 1993-ban Szegedre költözött az ott élő lányához, és még 2018-ig élt. ■

Nagypapám, Kunvári Károly szakaszvezető távcsővel a Svájci-Alpokban (1945 február)

Újra a fedélzeten

Szünder Dezső

■ Nyáron a többség megérdemelt pihenőjét tartotta, nyaralt, pihent, én ilyenről nem számolhatok be. Az idei nyaralásról való lemondás mindenképpen hozott eredményt, hiszen már szinte teljesen elkészült házban élem napjaimat. A konyha készen áll, így immár semmi akadálya, hogy finom ételek készüljenek benne. A másik ok, amely miatt a nyári pihenés most elmaradt, a munkahelyem. A vendéglátás már csak ilyen: a benne dolgozók azokat szolgálják ki, akik éppen nyaralásukat töltik, és ez jól is van így.

Az elmúlt hónapok és az étteremben tapasztaltak néhány dologra megtanítottak. 1. Minden hozzávalót optimálisan használjunk fel; semmit, vagy csak a minimális mennyiséget dobjunk a szemétkébe! (Vagyis: minden a tányérra kerül a fülétől a farkáig!) 2. Ne készítsünk többet, mint amennyit megeszünk, különben a kidobott ételekkel együtt a kukában landol az elkészítésükhöz felhasznált időnk, energiánk és gépeink használati költsége is. Ez utóbbi fontosságáról – különösen a mai időkben – nem kell szólni, hiszen aki tud, igyekszik minél többet megspórolni az áram- és gázzsámlákon. Csak olyan ételből készítsünk többet, esetleg dupla, tripla adagot, mely fagyasztószekrényben tárolva, majd onnan felhasználva is közel azonos élvezeti értékkel bír, mintha frissen készítenénk. Ilyen ételek például a pörkölt, a spagettiszós, a kifőtt tészta, elő- vagy teljesen megfőzött rizs stb. Óvakodjunk viszont a répát, burgonyát, babot, sok más egyéb zöldséget, esetleg gyümölcsöt tartalmazó étel fagyasztásától, hiszen kiengedés után a csalódás garantált. 3. Az előrelátás, előre gondolkodás nagyon fontos. Még a rettegett Covid idején sem fordult elő olyan, amivel a múlt héten találkoztam: egyszerűen nem lehet cukrot kapni! Betérve egy üzletbe, bevallom, mellbevágott, hogy az ott dolgozók két hete nem láttak kristálycukrot. E kérdésnek több politikai, mint gasztronómiai vonatkozása van, de egyetlen dolgon azért elgondolkodtam. Gyermekek és ifjúkoromban a szocializmus ideje alatt is sorba kellett állni dolgokért: banánért, narancsért, évekig vártak emberek autóra stb. De az alapélelmiszerek közül mindig minden (liszt, cukor, só, tej) volt a legapróbb falvakban is. Hát, nem érdekes és szomorú ez egyszerre?

Vissza a gasztronómiához, jöjjön egy olyan étel receptje, amely szezonális, és amelyet ha nem is 10 perc alatt, de egyszerűen elkészíthetünk, ráadásul hihetetlenül mutatós is. Ezért kiválóan elkápráztathatjuk vele a hozzánk látogató vendégeket. Nem állítom,

hogy nem igényel előkészületet és tervezést, de megéri minden egyes perc fáradság.

Fügés krémes

Vásároljunk érett, már puha fügét, valamint olyat is, amelyek érett, nyomásra keménynek érezhető. A szerencsések, akiknek a kertjében ilyen termő fa van, könnyebb helyzetben vannak. A puha gyümölcsökből kevés cukor hozzáadásával egy óra alatt főzzünk sűrű lekvárt. Aki szeretné, a végén akár teljesen össze is turmixolhatja, de ha vannak benne harapható darabok, erre sincs feltétlenül szükség.

Készítsünk édes crumble morzsát: 3 rész lisztből, 2 rész vajból és 1 rész porcukorból készítsük úgy, hogy a lisztet és a porcukrot összekeverjük, majd a jéghideg vajat belekockázzuk. Ezután jön a morzsa készítésének számomra legszebb része: két kezünkkel morzsoljuk össze lágyan a vajat a porcukros liszttel. A vaj így a kezünk melegétől lassan olvad bele a lisztes keverékbe. A vajat semmiképp ne erőteljes mozdulatokkal gyúrjuk, hanem csak görgessük a két kezünk között. Ez időigényes feladat, 20-25 perc alatt lesz kész, ne siessük el! Ezután a morzsát terítsük szét egy lapos tepsin, és 160 fokban 40-45 perc alatt süssük aranyzínűre. Sütés közben 5-10 percenként keverjük át a tepsiben lévő anyagot, vigyázzunk rá, hogy ne barnuljon meg. Hagyjuk kihűlni, majd töltsük dobozba, műanyag tartóba, edénybe, amit le tudunk zárni. Így egy hónapig szobahőmérsékleten tárolhatjuk, és amikor szükség van rá, csak előkapjuk, és már dolgozhatunk is vele.

Készítsük el a krémes krém részét: 100 g mascarponehoz adjunk 40 g legalább 30% zsírtartalmú tejszínt és 10 g porcukrot. Robotgép legnagyobb fokozatával verjük fel 5 perc alatt krémmé, majd töltsük habzsákba. A megmaradt mascarponehab hűtőben tárolva még 7-10 napig fogyasztható.

Ha minden előkészülettel megvagyunk, következhet az utolsó lépés. Boltban kapható 12 lapos réteslapokkal dolgozunk. Vegyünk ki a csomagolásból egyetlen darabot, terítsük ki, kenjük meg olvasztott vajjal, vékonyan szórjuk meg porcukorral. Tegyük rá még egy lapot, azzal ugyanúgy járunk el, mint az elsővel. Tegyük rá a harmadikat, ezt kenjük meg a vajjal, és szórjuk meg vékonyan, egyenletesen kristálycukorral. A három lapos réteslapból vágjunk ki annyi 10 cm átmérőjű kört, amennyit csak tudunk, helyezzük őket tepsire, és süssük őket világosbarnára 180 fokon 10 perc alatt. Légkeverést ne használjunk, mert az a sü-

tőben hajlamos a vékony lapokat szétfűjni. A leeseő részeket ne dobjuk ki, azt ugyanígy süssük meg, mint a kör alakú lapokat. Süssük meg a többi lapot is hasonló módon. Közben a lapokkal dolgozunk, figyeljünk arra, hogy az üres, éppen nem használt lapok tiszta konyharuhával mindig le legyenek takarva, különben pillanatok alatt kiszáradnak, és nagyon nehéz lesz velük dolgozni. Az elkészült, megsült lapok lezárt dobozban egy hónapig tárolhatók.

Ha mindennel megvagyunk, kezdetben a krémes összeállítását, amikor kedvünk tartja. Tegyük egy szép tányér közepére fél evőkanálnál lekvárt. Nyomjunk a szélére 4-5 kis pötty mascarponehabot, majd tegyük a tetejére egy megsült, kivágott réteslap korongot. A korong tetejére, a szélére nyomjunk körbe 6-7 pötty mascarpone, a közepére pedig ismét fügelekvár kerüljön. A lekvárra fektessünk négy, vékonyra szeletelt fügegerzedet. Erre ismét egy réteslap korong kerül. A lap tetejére, a szélére nyomjunk 5 pötty habot, és egyet a közepére is. A pöttyök közé, már állítva tegyük 4 fügegerzedet – itt a kicsit keményebb gyümölcsöket érdemes használni, hogy szépen mutasson, és egyenesen is álljon a lapon. Szórjuk meg a sütemény tetejét az elkészített morzsával ízlés szerint. Törjünk rá a megsült, leeseő réteslapokból egy kis maréknyit. Végül szórjuk meg a desszert tetejét vékonyan porcukorral, díszítsük reszelt citromhéjjal. Aki szereti, a porcukros szórással előtt vékonyan meglocsolhatja a krémet levendulaszórpval, a levendula íze nagyon jól harmonizál a fügével.

Bízom benne, hogy lesznek Olvasók, akik nem rettennek meg e látszólag bonyolult sütemény elkészítésétől. Mindenkit biztatok, készítse el, érdemes! Aki pedig érez magában elég bátorságot, az töltsse fel az elkészült sütemény fényképét közösségi oldalunkra. Jó munkát, kellemes, konyhában töltött perceket kívánok mindenkinek!

Jó étvágyat! ■